

Analiza i usporedba posljedica financijske krize i Covid-19 krize na malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj

Šiljeg, Petar

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:964617>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported / Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-01**



Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)



Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Poslovna ekonomija – smjer Analiza i poslovno planiranje

**ANALIZA I USPOREDBA POSLJEDICA FINANCIJSKE
KRIZE I COVID-19 KRIZE NA MALO GOSPODARSTVO U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Petar Šiljeg

Zagreb, rujna, 2022.

Sveučilište u Zagrebu
Ekonomski fakultet
Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni studij
Poslovna ekonomija – smjer Analiza i poslovno planiranje

**ANALIZA I USPOREDBA POSLJEDICA FINANCIJSKE
KRIZE I COVID -19 KRIZE NA MALO GOSPODARSTVO U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

**ANALYSIS AND COMPARISON OF IMPACTS OF
FINANCIAL CRISIS AN COVID-19 CRISIS ON SMALL
BUSINESS IN CROATIA**

Diplomski rad

Student: Petar Šiljeg

JMBAG studenta: 0067553778

Mentor: Izv. Prof. Dr. Sc. Mihaela Mikić

Zagreb, rujan, 2022. godine

Sažetak

Malo gospodarstvo sektor je od iznimnog značaja za cjelokupno hrvatsko gospodarstvo. Mikro, mala i srednja poduzeća u 2020. godini zapošljavala su preko 70% svih zaposlenih u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj. Važan utjecaj malog gospodarstva ogleda se u stvaranju novih radnih mjesta, povećanju ukupne proizvodnje te izvozu. Značajnost ovog sektora gospodarstva je njegova visoka rizičnost te podložnost ekonomskim šokovima. To zahtjeva što bolju i bržu prilagodbu kako bi se negativni učinci sveli na minimum.

U ovom diplomskom radu pobliže se upoznaju vrste, uzroci i dijelovi kriza, opisuju se nastanci financijske i COVID-19 krize te njihov utjecaj na globalnu ekonomiju. Upoznaje se sa sektorom malog gospodarstva, povijesnim razvojem i stanjem u Republici Hrvatskoj. Analizira se kretanje sektora malog gospodarstva u Hrvatskoj u razdoblju dva najveća ekonomska šoka novije povijesti; financijske krize započete 2008. godine i COVID-19 krize nastale 2020. godine. Usporedbom odabranih pokazatelja u godinama krize s istima iz stabilnog razdoblja, njihovom sintezom i analizom, utvrđuje se utjecaj različitih vrsta kriza na malo gospodarstvo Republike Hrvatske. Prikazuju se razlike posljedica ekonomskih šokova, njihove pozitivne i negativne strane te reakcije i prilagodbe sektora na različite vrste ekonomskih šokova.

Ključne riječi: gospodarstvo, financijska kriza, Covid-19 kriza, malo gospodarstvo, konkurentnost

Summary

The small business is of exceptional importance for the entire Croatian economy. In 2020, micro, small and medium enterprises employed over 70% of all employees in business entities in Croatia. The important impact of a small economy is reflected in the creation of new jobs, an increase in total production and exports. The significance of this sector of the economy is its high risk and sensibility to economic shocks. This requires better and faster adaptation in order to minimize the negative effects.

This paper describes the types, causes and parts of crises in more detail. The origins of the financial and COVID-19 crises and their impact on the global economy are also described. It gives insight in the small business sector, its history and situation in Croatia. It analyzes the movement of the small business sector in Croatia during the period of the two biggest economic shocks in recent history; the financial crisis that started in 2008 and the COVID-19 crisis that started in 2020. By comparing selected indicators in the crisis years with those from the stable period, their synthesis and analysis, the impact of different types of crises on the small business of Croatia is determined. It presents the differences in the consequences of economic shocks, their positive and negative sides, and the reactions and adaptations of the sector to different types of economic shocks.

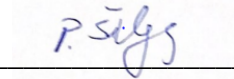
Key words: Economy, Financial crisis, COVID-19 crisis, SMEs, Competitiveness

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je prijava teme diplomskog rada isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio prijave teme nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio prijave teme ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio prijave teme nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.



(vlastoručni potpis studenta)

Zagreb, 06.05.2022.

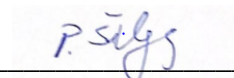
(mjesto i datum)

Statement on the Academic Integrity

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.



(personal signature of the student)

Zagreb, 06.05.2022.

(place and date)

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori i metodologija istraživanja.....	1
1.3. Sadržaj i struktura rada.....	2
2. OPĆE ZNAČAJKE KRIZE	3
2.1. Definiranje pojma i vrste kriza.....	3
2.2. Financijska kriza u Republici Hrvatskoj i svijetu.....	7
2.3. Covid-19 kriza u Republici Hrvatskoj i svijetu.....	11
3. MALO GOSPODARSTVO	15
3.1. Definiranje pojma malog gospodarstva.....	15
3.2. Povijesni razvoj malog gospodarstva.....	18
3.3. Malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj.....	21
4. ANALIZA KOMPARACIJOM POSLJEDICA FINANCIJSKE KRIZE I COVID-19 KRIZE NA MALO GOSPODARSTVO U REPUBLICI HRVATSKOJ	27
4.1. Analiza odabranih gospodarskih pokazatelja.....	27
4.1.1. Financijska kriza.....	27
4.1.2. Covid-19 kriza.....	31
4.2. Utjecaj promatranih kriza na poslovanje malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj.....	35
4.3. Izazovi i prilagodbe malih gospodarstava uzrokovani krizama.....	38
5. ZAKLJUČAK	42
LITERATURA	44
POPIS TABLICA	48
ŽIVOTOPIS	49

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovoga diplomskog rada je analiza i usporedba ponašanja sektora malog gospodarstva u Hrvatskoj u razdoblju dva velika ekonomska šoka novije povijesti; financijske krize započete 2008. godine i COVID-19 krize nastale 2020. godine.

Cilj rada je analizirati utjecaj ekonomskih šokova u sektoru malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, izazove s kojima su se suočavali te posljedice nastale zbog tih šokova kroz odabrane pokazatelje. Pokazatelji korišteni za izradu i analizu bit će: udio malog gospodarstva u BDP-u Republike Hrvatske, broj poslovnih subjekata u sektoru malog gospodarstva, udio zaposlenih u malom gospodarstvu. Sintezom pokazatelja, uz pomoć izvora dedukcijom doći će se do zaključka učinaka ekonomskih šokova u sektoru malog gospodarstva Republike Hrvatske. Usporedbom odabranih pokazatelja u godinama krize s istima iz stabilnog razdoblja, njihovom sintezom i analizom, utvrdit će se utjecaji različitih vrsta kriza na malo gospodarstvo Republike Hrvatske. Proučavat će se razlike posljedica ekonomskih šokova, njihove pozitivne i negativne strane te reakcije i prilagodbe sektora na različite vrste ekonomskih šokova.

1.2. Izvori i metodologija rada

U svrhu izrade diplomskog rada koristit će se sekundarni podaci domaćih baza podataka (Državni zavod za statistiku, Hrvatska gospodarska komora, Ekonomski institut) te inozemnih (Eurostat, Statista, OECD) kao i znanstveni članci, knjige i ostala stručna literatura koja sadrži provjerene, točne i referentne vrijednosti.

Metode koje će se koristiti u radu su: metoda analize, sinteze, kompilacije, komparacije, dedukcije, indukcije te deskripcije. Stručni doprinos ovoga rada je pobliže razumjeti ponašanje i osjetljivost sektora malog gospodarstva u vrijeme velikih ekonomskih kriza, istražiti načine kako se najbolje prilagoditi novonastalim situacijama te kako se pripremiti za potencijalno buduće ekonomske šokove.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Ovaj diplomski rad sastoji se od pet poglavlja. U prvom poglavlju definiraju se predmet i ciljevi rada, metodologija i izvori korišteni pri izradi te struktura rada. U drugom poglavlju opisane su opće značajke krize kao i detaljniji pogled na financijsku te Covid-19 krizu u svijetu i Republici Hrvatskoj. Treće poglavlje definira pojam malog gospodarstva, povijesni razvoj te pristupnost u Hrvatskoj. U četvrtom poglavlju analiziraju se posljedice financijske i Covid-19 krize na sektor malog gospodarstva u RH pomoću odabranih pokazatelja, utjecaji na poslovanje u kriznim situacijama te izazovi s kojima bi se ovaj sektor mogao susresti u budućnosti. Peto poglavlje donosi sintezu i zaključak obrađenih pojmova i analize.

2. OPĆE ZNAČAJKE KRIZE

2.1. Definiranje pojma i vrste kriza

Riječ kriza potječe iz grčkog jezika i odnosi se na „davanje mišljenja, prosudbe, procjene ili odluke te obilježava neku ključnu točku ili situaciju, prijelomni trenutak, prekretnicu“.¹ Tom se riječju prepoznaje nestabilna i neočekivana situacija u društvenim, političkim ili ekonomskim krugovima. The Oxford English Dictionary riječ krizu opisuje kao „točku u razvoju bolesti kad nastupa promjena koja istakne ili oporavak ili uništenje, odnosno prekretnicu u razvoju bolesti nabolje ili nagore, kriterij, točku prema kojoj se sudi, nastupajuću promjenu u životno važnim ili odlučujućim fazama“.²

U Anićevu Rječniku hrvatskog jezika, kriza je vrlo teško stanje nakon kojeg se očekuje ili razrješenje ili katastrofa.³ Iako postoje različite vrste kriza kao što su poslovna, ekonomska, politička, apstinencijska, kriza srednjih godina, kriza identiteta, za potrebe ovog rada fokus će biti na ekonomskim i poslovnim krizama.

Krize se pojavljuju na individualnoj ili društvenoj razini. Na individualnoj razini ogledaju se kao povećana napetost, psihičko opterećenje, visoka razina stresa, otežano snalaženje u vremenu i prostoru u procesu odlučivanja te cjelokupnom neuobičajenom funkcioniranju neke osobe.

Na društvenoj razini iskazuje prijetnju u političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim sustavima. Predstavljaju prepreku, situaciju koja ometa normalan rad i izaziva posljedice koje mogu biti izrazito teške.

Ekonomsku krizu obilježavaju faktori kao što su pad proizvodnje, dohotka i zaposlenosti koje prati pad cijena, pad vrijednosti dionica, manjak novčanih sredstava, nelikvidnost, rast kamata, manjak investicija u tržište te velik broj otkaza.⁴ Razdoblje krize prenosi negativne efekte na sve ekonomske subjekte i pogoršava cjelokupno stanje gospodarstva. Najčešći uzroci ekonomskih kriza su uzrokovani političkim (ratovi) te financijskim (kriza 2008. godine) faktorima. Nakon krize dolazi do razdoblja depresije koja predugim trajanjem može prijeći u stagnaciju.

¹ Ivanović V. (2014.), *Pojam krize: konceptualni i metodološki aspekti*, [e-publikacija], preuzeto 10. lipnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/211341>, str. 12.

² *The Oxford English Dictionary* (1933.), str. 131.

³ Anić, V. (1991.), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber, str. 395.

⁴ Hrvatska enciklopedija (b.d.), *Kriza*, preuzeto 08. lipnja 2022. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17360>

Proces oporavka od krize je dugotrajan te može trajati i po nekoliko godina, kao u slučaju Hrvatske u vrijeme trajanja financijske krize. Za oporavak gospodarstva vrlo su važne državne mjere (povećanje potražnje, niže kamatne stope, tehnološki napredak).

Poslovna kriza je proces s kojim se svako poduzeće u jednom trenutku svog poslovanja susreće. Definira se kao neželjen i neplaniran proces ograničenog trajanja i mogućnosti utjecaja koji šteti ostvarenju primarnih ciljeva te ima ambivalentni ishod.⁵ Pod primarne ciljeve spadaju oni koji su najznačajniji za poslovanje i čije je neostvarenje preduvjet za propast poduzeća. Općenito se pod primarne ciljeve navode:⁶

- likvidnost
- uspjeh, tj. postizanje minimalnog dobitka ili pokriće troškova
- te stvaranje i održavanje potencijala uspjeha

Neostvarenje cilja likvidnosti uzrokuje nemogućnost podmirenja dospjelih obveza te je potencijalno dokaz financijske nestabilnosti. Postizanje minimalnog dobitka, usko je povezano s likvidnošću jer poslovanje s gubitkom dovodi do zaduživanja, a sve veće zaduživanje jedan je od glavnih uzroka nelikvidnosti. Neostvarivanje prvog i drugog cilja označavaju oblik operativne krize.

Nepostojanje ili nemogućnost održavanja potencijala uspjeha dovode do gubitka konkurentske prednosti te smanjuju mogućnost za uspješno poslovanje u budućnosti. Manjak potencijala uspjeha označava strategijsku krizu. Iako se uz pojam krize najčešće veže negativni predznak, ona može poticajno djelovati na poslovanje i gospodarstvo, otkriti slabosti i aspekte koje treba unaprijediti, pokazati sposobnost djelovanja u nesvakidašnjim situacijama.

Posljedice krize mogu biti destruktivne i konstruktivne.⁷ Destruktivne posljedice dovode u pitanje egzistenciju poslovanja. Do njih dolazi kod nemogućnosti prilagodbe novonastalim situacijama, zastarjelim organizacijskim strukturama, neprimjerenom stilu rukovođenja. Najčešće su to nelikvidnost, manjak kapitala, gubitak radnih mjesta, zastoji u proizvodnji, rast cijena, povećanje zaduženosti.

Druga strana posljedica krize su konstruktivne posljedice. One mogu biti od velike koristi onima na koje je kriza utjecala. Mogu biti prilika za unaprjeđenje, odvajanje bitnog od nebitnog,

⁵ Osmanagić Bedenik, N. (2010.), *Krizni menadžment: teorija i praksa, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu Vol. 8 No. 1, 2010.* str. 106.

⁶ Osmanagić Bedenik, N. (2007.), *Kriza kao šansa: Kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha*, 2. promijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga, str. 17.

⁷ Osmanagić Bedenik, N. (2010.), *Op. cit.*, str. 110.

stvaranje novih konkurentskih prednosti, razvoj gospodarstva. Kriza se može shvatiti kao šansa da se potakne proizvodnja, inovacije, tehnološki napredak, usredotočenost ka budućnosti, održivi razvoj. Neke posljedice krize ne mogu se izbjeći, no ovisno o pogledu na krizu i pripremljenosti na takvu situaciju, može se utjecati na intenzitet i smanjenje negativnih te prihvaćanje i maksimalno iskorištavanje pozitivnih posljedica. Od velike važnosti u procesu krize je točka preokreta.⁸ Ona označava trenutak u kojem se kriza počinje odvijati u jednom ili drugom smjeru, tj. određuje hoće li posljedice biti pretežito negativne ili pozitivne. Točka preokreta je subjektivan trenutak gdje do izražaja dolazi pripremljenost na krizu, rano identificiranje potencijalnih uzroka krize te mogućnost ovladavanja istom.

Proces krize može se podijeliti u tri faze: potencijalnu, latentnu i akutnu.⁹ Iako se kategorizira kao stanje krize, potencijalna faza zapravo predstavlja mogućnost nastanka krize. U ovom trenutku kriza još nije nastala. Loše poslovne odluke, neprihvatanje promjena, ignoriranje eksternih faktora ozbiljno povećavaju rizik nastanka krizne situacije. Oni se mogu smanjiti dobrim planiranjem, brzim reagiranjem, spremnošću na nesvakidašnje situacije. Potencijalna kriza predstavlja kvazi normalno stanje.

Latentna faza označava stanje u kojem se iz potencijalne faze razvila kriza, no ona je skrivena pa su za njezinu spoznaju od izrazite važnosti indikatori ranog upozorenja. Kod latentne krize ima dovoljno prostora da se primijete rani signali, uočite vlastite snage i slabosti te vanjske prilike, opasnosti i rizici. Latentna kriza dovodi do relativnog slabljenja vlastite pozicije.¹⁰ U fazi latentne krize još nije kasno za poduzimanje pravovremenih akcija i sprječavanje razvoja krizne situacije i negativnih posljedica koje donosi. Ignoriranje simptoma u ovoj fazi može dovesti do „đavolje spirale“ tj. redanja negativnih, međusobno povezanih faktora koji produbljuju i povećavaju utjecaj krize.

Akutna faza označava stanje u kojem je kriza već došla do izražaja i postoji malo prostora za reagiranje. Posljedica je zanemarivanja simptoma krize u prethodnim fazama. Potrebno je donošenje pravovremenih i primjerenih odluka u vrlo ograničenim mogućnostima. Ovu fazu obilježava nemogućnost ostvarenja primarnih ciljeva, ali ona isto tako može stvoriti nove potencijalne šanse koje mogu dovesti do napretka i razvoja određenih segmenata pogođenih

⁸ Osmanagić Bedenik, N. (2007.), *Kontroling: Abeceda poslovnog uspjeha*, 3. promijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga, str.106.

⁹ Osmanagić Bedenik, N. (2007.), Op. cit., str. 107.

¹⁰ Ibid.

krizom, a za koje u normalnoj situaciji ne bi bilo prilike i koje zbog uobičajene, rutinirane svakodnevnice ne bi bile uočene.

Izvori krize mogu se podijeliti na vanjske i unutarnje.¹¹ Vanjske izvore krize uzrokuju negativni događaji u okruženju. Takve izvore krize ne može se prevenirati, tj. utjecaj na njih je minimalan. Zbog toga je bitna pravovremena priprema kako bi u slučaju pojave vanjskih izvora krize bilo dosta vremena za učinkovitu reakciju.

Unutarnji izvori krize javljaju se u samom poslovanju. Ovisе o čimbenicima kao što su način poslovanja, hijerarhijska struktura, kultura samog poslovanja, menadžment. Na njih je moguće utjecati, ovisno o ranom primjećivanju potencijalnih simptoma krize.

U uvjetima poslovnih kriza, jednu od ključnih uloga ima krizni menadžment. Uspješnost kriznog menadžmenta ogleda se u pravovremenom reagiranju u situacijama opasnim za opstanak poduzeća, te planiranju i provođenju mjera za osiguranje temeljnih ciljeva poduzeća.

Proces funkcioniranja kriznog menadžmenta može se podijeliti u sljedeće korake:¹²

- identifikacija situacije
- dijagnoza stanja
- analiza proizvodnje, tržišnih i financijskih karakteristika poduzeća
- poduzimanje mjera za izlazak iz krize ili strateškog zaokreta

Upravljanje kriznim situacijama zahtjeva kontinuirano učenje kako bi se stekla odgovarajuća znanja za uspješno rješavanje neočekivanih situacija. Također, važno je brzo reagiranje, prepoznavanje problema i njegovo eliminiranje u samom početku. Važna komponenta kriznog menadžmenta je prevencija kriznog događaja, tj. prognoziranje potencijalnih problema kako bi se na njih moglo utjecati u samom korijenu, kada su posljedice minimalne i prije nego što borba s problemima počne ozbiljno sprječavati poslovanje poduzeća.

Iako se često isprepliću pojmovi upravljanja krizom te kriznog menadžmenta, oni u praksi označavaju jednake procese i ne razlikuju se previše. Upravljanje krizama uglavnom se povezuje s političkim krizama i sposobnošću nacionalnih vlada za rješavanje problema uzrokovanih krizama, a krizni menadžment je najčešće se povezuje s poslovnim krizama te mogućnošću poslovnih subjekata da preveniraju ili funkcioniraju u kriznim situacijama.¹³ Aktivnosti upravljanja krizama te kriznog menadžmenta dugotrajni su procesi koje je važno

¹¹ Ibid.

¹² Ivanović V. (2014.), Op. cit., str. 19.

¹³ Ibid. str. 20.

provoditi kontinuirano u svrhu što uspješnijeg izbjegavanja krize te suočavanja s njom ako do toga dođe.

2.2. Financijska kriza u Republici Hrvatskoj i svijetu

Financijsku krizu obilježavaju nagli pad vrijednosti imovine, sve veća zaduživanja koja se kasnije teško otplaćuju, manjak likvidnosti, pad vrijednosti burzovnih indeksa, zaduživanje. Financijska kriza može biti vezana na bankarski sektor jedne ili više zemalja, a može obuhvatiti i gospodarstva u cjelini.

Uz druge financijske krize kroz povijest poput pada Wall Streeta, Velike Depresije, Crnog Ponedjeljka, možda i najpoznatija financijska kriza je kriza iz 2008. godine koja je započela padom investicijske banke Lehman Brothers, a utjecala je na cijeli svijet i uzrokovala najteži ekonomski šok u posljednjih nekoliko desetljeća.

Početak krize vezan je za američko tržište nekretnina, tj. visoku potražnju za hipotekarnim kreditima po povoljnim uvjetima koji nisu bili dugoročno održivi. Iako je nastala u SAD-u, razmjeri krize ubrzo su počeli utjecati na ostala svjetska gospodarstva. Kao glavni uzroci krize smatraju se „duga razdoblja brzog kreditnog rasta, malih premija za rizik, velike likvidnosti, niskih kamata koje su u jednom trenutku iznosile samo 1% te rasta cijena nekretnina“.¹⁴ Naizgled povoljni uvjeti odobravanja kredita za kupnju nekretnina poticali su sve slojeve društva pa čak i one siromašne na masovno uzimanje hipotekarnih kredita.

Kao glavni razlozi snižavanja kamatnih stopa na razinu od 1% navode se kolaps u tehnološkom sektoru 2000. godine i teroristički napad 11. rujna 2001. Istovremeno, cijene nekretnina tom razdoblju rastle su od 12,1% do 15,3%., a povećanje potražnje za kreditima i nekretninama vodilo je daljnjem povećanju cijena tih istih nekretnina stvarajući tzv. balon koji je eventualno morao puknuti.¹⁵

Kronološki slijed događaja koji su prethodili financijskoj krizi 2008. godine:¹⁶

- 2. travnja 2007. – korporacija New Century, zaslužna za izdavanje najvećeg broja hipotekarnih kredita proglašava bankrot

¹⁴ Jurčić Lj. (2010.), *Financijska kriza i fiskalna politika* [e-publikacija], preuzeto 10. lipnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/85872>, str. 318.

¹⁵ Swagel P. (2010), *The Cost of the Financial Crisis: The Impact of the September 2008 Economic Collapse* preuzeto 26. svibnja 2022. s <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/reports/2010/04/28/the-impact-of-the-september-2008-economic-collapse>, str. 3.

¹⁶ Marić K., Tomer A. (2017.) *Utjecaj financijskih multinacionalnih kompanija na izazivanje svjetske financijske krize 2007.* [e-publikacija], preuzeto 15. rujna 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/282097>, str. 215.

- lipanj 2007. – Odjel za upravljanje investicijama i imovinom Merrill Lynch ostvaruje gubitak od 52 milijarde dolara uslijed krize nastale na tržištu nekretnina
- srpanj 2007. – najava velike depresije od strane Angela Mozila, predsjednika uprave Countrywide Financial, najveće američke korporacije za izdavanje hipotekarnih stambenih kredita
- 9. kolovoza 2007. – datum proglašenja krize
- ECB počinje s izdavanjem neograničenog broja kredita na koje kamatna stopa iznosi 4% i na taj način u opticaj pušta 95 milijardi eura
- U iduća dva dana FED pokušava održati sposobnost podmirenja tekućih obveza financijskom injekcijom od 62 milijarde dolara
- rujanj 2007. – FED bankama izdaje novčane pozajmice po stopi između 0 i 0,25%
- Libor pada na približno 7%, najviši pad u posljednjih 10 godina
- veljača 2008. – JP Morgan Chase kupuje investicijsku banku Bear Sterns kako bi je spasio od bankrota
- travanj 2008. – Udar na tržište nekretnina u Europi, pad cijena u Velikoj Britaniji, Irskoj i Španjolskoj
- svibanj 2008. – Švicarska narodna banka, USB, objavljuje gubitak od 37 milijardi dolara na obveznicama vezanim uz hipotekarne kredite
- srpanj 2008. – Najveće institucije za izdavanje hipotekarnih kredita u SAD-u, Freddie Mac i Fannie Mae, dobivaju novčanu pomoć u vrijednosti 5 bilijuna dolara
- rujanj 2008. – Wall Street i burza u Londonu doživljavaju težak pad, cijene američkih dionica padaju ispod jednog dolara
- 15. rujna 2008. propada banka Lehman Brothers, koja je bila jedan od utemeljitelja hipotekarnih obveznica, a FED spašava najveću osiguravajuću tvrtku AIG dajući 85 milijardi dolara
- listopad 2008. – Američki kongres kao mjeru spasa banaka u kriznom razdoblju odobrava 700 milijardi dolara
- MMF po uzoru na američki kongres zahtjeva od država da novčanim potporama pokušaju pomoći svojim nacionalnim bankama
- SAD i Velika Britanija proglašavaju recesiju
- studeni 2008. – Države članice Eurozone ulaze u recesiju
- FED održava likvidnost unoseći dodatnih 800 milijardi dolara u financijski sustav

- prosinac 2008. – vrijednost Wall Street-a manja za više od 30% u odnosu na početak godine

Negativan utjecaj financijske krize na cjelokupno gospodarstvo SAD-a ogleda se u prestanku ekonomskog rasta od rujna 2008. do konca iduće godine. Istraživanje „The Impact of the September 2008 Economic Collapse“ pokazalo je da je jedno američko kućanstvo tijekom tog razdoblja prosječno izgubilo približno 6000 dolara, što je za sveukupno gospodarstvo značilo gubitak od 648 milijardi dolara.¹⁷

FED je objavio da je u razdoblju od srpnja 2008. do ožujka 2009., SAD ostvario gubitak od 3,4 milijarde dolara što je u prosjeku bilo otprilike 30.000 dolara po kućanstvu i 7,4 milijardi dolara u zalihama, tj. približno 66.000 dolara po kućanstvu.¹⁸ Stopa nezaposlenosti kretala se na oko 10%. Tek 2015. godine stopa se vratila na razine iz pretkriznog razdoblja, na otprilike 5%, te nastavila padati sve do početka 2020. kada je uslijed početka pandemije ponovno došlo do manjeg rasta nezaposlenih.¹⁹

BDP je 2009. godine smanjen za gotovo 2% u usporedbi s prošlom godinom. Nakon pada 2009. godine, razina BDP-a iduće godine ponovno počinje rasti, te je 2010. BDP doživio rast od gotovo 3,7%.²⁰

Financijska kriza prelila se na ostala svjetska gospodarstva pa tako i na zemlje Europe. Posljedice su bile znatnije u tada novijim članicama EU poput Češke, Estonije, Mađarske, Poljske, Bugarske, Slovenije.²¹ Kriza je bila pokazatelj da ni ekonomske zajednice kao što je Europska Unija nisu bile imune na novonastalu situaciju.

Bitan pokazatelj razmjera financijske krize na zemlje članice EU je i razina BDP-a. U 2008. godini bio je na najvišoj razini te iznosio 19,2 bilijuna dolara. Sljedeće godine smanjuje se na 17,1 bilijun dolara, a pad se nastavlja i u 2010. godini. Zatim slijedi razdoblje u kojem vrijednosti BDP-a bilježe poraste i smanjenja, a do današnjeg dana nisu se vratile na pretkriznu razinu, na što je utjecaja imala i nedavna pandemija Covid-19 virusa koja je uzrokovala novu svjetsku krizu.²²

¹⁷ Swagel, P., Op. cit., str. 8.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Reinhart C.,M. and Rogoff, K.,S. (2009.), *The Aftermath of Financial Crises NBER WP* [e-publikacija], preuzeto 27. svibnja s https://www.nber.org/system/files/working_papers/w14656/w14656.pdf, str. 146-56.

²⁰ Ibid.

²¹ OECD (2008.), *The crisis in figures* [podatkovni dokument], preuzeto 16. svibnja 2022. s <https://www.slideshare.net/OECD/the-financial-crisisin-numbers>

²² Ibid.

Stopa nezaposlenosti 2008. na razini EU bila je približno 7%, a naredne godine dolazi do 9%. Do svog vrhunca stopa nezaposlenosti dolazi u 2013. godini kada iznosi 11%, a nakon toga konstantno pada. Nakon deset godina stopa nezaposlenosti se vratila na vrijednost iz pretkriznog razdoblja. Od zemalja članica, Nizozemska je u razdoblju krize ostvarivala najnižu stopu nezaposlenosti, dok su Irska, Slovačka i Španjolska imale najveću stopu.²³ Kriza je utjecala na porast stope nezaposlenosti Irske s 5% na gotovo 12% u razdoblju jedne godine, a u istom razdoblju se stopa u Španjolskoj povećala s 10% na 18%.²⁴

Kriza je izrazito snažno pogodila i Republiku Hrvatsku uzrokujući stanje recesije nakon kojeg se još nekoliko godina nije uspjela oporaviti. U pretkriznoj 2007. godini BDP Republike Hrvatske iznosio je približno 70,5 milijardi dolara, da bi u idućim godinama slijedile fluktuacije u kojima je ipak prevladao pad BDP-a koji je svoj vrhunac doživio 2015. godine kada je iznosio oko 49,5 milijardi dolara.²⁵ Nakon toga kreće porast, a prema pojedinim projekcijama, tek 2023. godine BDP bi se mogao vratiti na razinu kao prije krize, iako je pojavom pandemije Covid-19 virusa i to dovedeno u pitanje.

Stopa nezaposlenosti u 2008. iznosila je 8,53%, a nakon nje dolazi do neprestanog rasta s vrhuncem u 2014. godini kada je stopa dosegla razinu od 17,3%. Tek 2019., dakle više od deset godina od početka krize, stopa nezaposlenosti se vratila na razinu iz 2008. godine te je iznosila 7,77%.²⁶

Industrijska proizvodnja Republike Hrvatske doživjela je nagli pad nakon krizne 2008. godine, s najnižom vrijednošću 2009. i padom od otprilike 13%. Tek 2016. godine zabilježen je porast industrijske vrijednosti oko 5%, čime je približno izjednačen rast iz pretkrizne 2008. godine. Negativan utjecaj financijske krize osjetio se i u udjelu uvoza i izvoza roba i usluga ostvarenom u Hrvatskoj. U 2009. godini udio izvoza roba i usluga se smanjuje se za 6,3%, odnosno na 35,4% u usporedbi s 41,7% iz prethodne godine. Udio uvoza roba i usluga doživio je pad od 10,5% tj. smanjuje se na 39,4% u odnosu na 49,9% iz prethodne godine.²⁷

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Statista, *Croatia GDP from 2007-2021*. [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s <https://www.statista.com/statistics/350938/gross-domestic-product-gdp-in-croatia/>

²⁶ Statista, *Unemployment rate Croatia* [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s <https://www.statista.com/statistics/350899/unemployment-rate-in-croatia>

²⁷ Trading economics, *Croatia Industrial Production* [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s <https://tradingeconomics.com/croatia/industrial-production>

2.3. Covid-19 kriza u Republici Hrvatskoj i svijetu

Početak 2020. godine, svijet je pogodila najveća nepogoda nakon financijske krize iz 2008. godine. U kineskom gradu Wuhanu došlo je do pojave i širenja novog, nepoznatog virusa oko čijeg se uzroka i dalje vode rasprave. S obzirom na rast važnosti kineskog gospodarstva u posljednjih nekoliko desetaka godina te važnosti Kine, ne samo kao proizvođača i izvoznika proizvoda široke potrošnje, već i kao glavnog dobavljača intermedijarnih inputa za proizvodna poduzeća u inozemstvu, bilo je očekivano da će se sve posljedice širenja virusa prelići na globalnu ekonomiju. Naime oko 20% svjetske trgovine ostvaruje pomoću proizvodnje intermedijarnih proizvoda porijeklom iz Kine.²⁸ Ubrzo se iz Azije proširio i na ostale kontinente čime je došlo do pandemije virusa Covid-19. Mnogo nepoznanica, potencijalne posljedice, zaraznost, brzo širenje po svijetu, dovelo je sve obuhvaćene zemlje u nepovoljnu situaciju.

Kronologija nastanka i širenja pandemije virusa Covid-19:²⁹

- 31. prosinca 2019. u kineskom gradu Wuhan, u provinciji Hubei, zabilježeno više slučajeva oboljelih od upale pluća
- Zajednički simptomi oboljelih bili su: visoka temperatura, kašalj, otežano disanje, a zajedničko svima oboljelima je da su nekoliko dana prije posjetili istu gradsku tržnicu
- 7. siječnja 2020. službena objava otkrića novog koronavirusa od strane kineskih vlasti
- 30. siječnja 2020. proglašena epidemija koronavirusa
- 11. veljače 2020. WHO novi virus imenuje COVID-19
- 25. veljače 2020. Pojava službeno prve zaraze virusom u Hrvatskoj
- 28. veljače 2020. Stupanj rizika vezanog uz virus proglašen vrlo visokim
- 2. ožujka 2020. Stupanj rizika od koronavirusa u Europi promijenjen s umjerenog na visoki
- 4. ožujka 2020. Italija uvodi restrikcije protiv širenja koronavirusa u vidu ograničenja kretanja, rada uslužnih objekata i organizacije sportskih natjecanja
- 5. ožujka 2020. Pojava prvih slučajeva zaraze koronavirusom u Sloveniji i Mađarskoj
- 8. ožujka 2020. Italija uvodi kontrole ulaska u pojedina područja zemlje te otkazuje javne događaje. Slovenija ograničava javna okupljanja

²⁸ Kovač, I. (2021.) *Refleksije pandemije COVID-19 i utjecaj na međunarodno poslovanje*, [e-publikacija], preuzeto 15. rujna 2022. s http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publikacija/eph2001/013_Kovac_I.pdf, str. 380.

²⁹ Koronavirus.hr, *Kronologija razvoja epidemije* [podatkovni dokument], preuzeto 15. rujna 2022. s <https://www.koronavirus.hr/cinjenice-o-koronavirusu/kronologija-razvoja-epidemije/59>

- 11. ožujka 2020. Proglašena globalna pandemija koronavirusa. Brzo širenje virusa ogleda se u činjenici da je bilo potrebno 67 dana da virus zarazi prvih 100.000 ljudi, 11 dana za drugih 100.000, a 4 dana za trećih 100.000
- 3. travnja 2020. Više od milijun slučajeva u svijetu

Velik broj restrikcija, karantene, policijski satovi i zabrane kretanja, smanjenje socijalnog kontakta, ograničenja u poslovanju i sve ostale mjere sa svrhom suzbijanja pandemije negativno su utjecale njihova gospodarstva. Restriktivne mjere potaknule su smanjenje potrošnje građana. Pogođeni su i glavni trgovinski partneri mnogih država, što se nepovoljno odrazilo i na izvoz, a naročito izvoz usluga.³⁰

Prema podacima, zemlje koje je virus COVID-19 najviše pogodio bile su gotovo identične kao i najrazvijenije zemlje, uz iznimku Irana i Indije, SAD, Kina, Japan, Njemačka, Velika Britanija, Francuska, Italija. Budući da su one zaslužne za 60% svjetskog BDP-a, 65% svjetske proizvodnje te 40% svjetskog izvoza, bio je to snažan udarac za svjetsko gospodarstvo u cjelini.

Novonastala situacija potaknula je ekonomiste diljem svijeta na analize kretanja pandemije koronavirusa, prognoze te procjene koje bi mogla imati za gospodarstvo u kratkom te dugom roku. Kako bi ekonomske mjere bile donesene u skladu s borbom protiv pandemije i što više ublažile posljedice, provedene su i analize alternativnih scenarija. „Ranije analize utjecaja zaraznih bolesti poput SARS-a, pandemijske influence i sličnih bolesti na globalna gospodarstva velikom su broju novijih istraživanja poslužile kao smjernice za analiziranje i donošenje zaključaka u vezi s ekonomskim posljedicama pandemije koronavirusa“.³¹ Provedena istraživanja uglavnom su pokazala da su financijski troškovi značajni i za zemlje koje nisu toliko pogođene pandemijom uslijed raznih prepreka u međunarodnoj trgovini.

Bitna stavka proučavanja analitičara bila je i procjena troškova koje bi mogao uzrokovati novi ekonomski šok. Pri procjeni se izdvaja konvencionalni pristup koji se ogleda u korištenju podataka o mortalitetu i morbiditetu kao i vremenu provedenom u brizi za oboljele te troškovi potpora i na taj način se pokušava procijeniti gubitak budućeg dohotka.³² Uz to treba napomenuti i ostale izvore kroz koje pandemija utječe na ekonomiju.

³⁰ Rogić Dumančić L., Bogdan Ž., Raguž Krištić I. (2020.), *Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo* [e-publikacija], preuzeto 03. lipnja 2022. s http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publik...gic/Bogdan_Raguz.pdf, str.122.

³¹ Ibid. str. 123.

³² Ibid.

Drugi izvor predstavljaju političke odluke³³, tj. restriktivne mjere uvedene s ciljem ograničavanja širenja virusa. Tu spadaju već navedene, karantene, policijski sat, zabrana rada uslužnih objekata.

Treći izvor je psihološki aspekt pogleda na krizu.³⁴ Neizvjesnost koja se javlja, opreznost, neznanje kako reagirati igraju ulogu u budućim očekivanjima i odlukama u poslovanju.

Četvrti izvor uključuje ekonomske mjere koje se donose s ciljem smanjenja negativnih strana krize.³⁵ Te mjere mogu imati negativan utjecaj ukoliko budu pogrešno procijenjene ili provedene. Naravno vrijedi i suprotno, pa tako njihov utjecaj može biti pozitivan ako su iste dobro prilagođene potrebama gospodarstva.

Peti izvor odnosi se na inozemna kretanja.³⁶ Rezultati provedenih istraživanja o učinku pandemija zaraznih bolesti potvrdila su kako su otvorena gospodarstva osjetljivija na ekonomske šokove koji dolaze iz inozemstva pogođenog pandemijom. To je posebno značajno u slučaju Hrvatske kao maloga otvorenoga gospodarstva.

Prethodno nabrojani izvori utjecaja na gospodarstvo mogu izazvati šokove ponude i potražnje. Šok ponude karakterizira smanjenje proizvodnje zbog obustave rada nekih poslovanja, kao posljedica uvođenja mjera, otpuštanja radnika ili smanjenja njihove produktivnosti. Na nastanak šoka ponude utjecaja ima i pogođenost gospodarstava trgovinskih partnera neke zemlje što dovodi do manjka dobara i njihovih visokih troškova.

Šok potražnje ogleda se kroz smanjenje ukupne potražnje uslijed pada prihoda, mjere ograničavanja kretanja te neizvjesnosti očekivanja potrošača.

Pandemija virusa Covid-19 izrazito je snažno utjecala i na hrvatsko gospodarstvo. Nakon dugogodišnje borbe s recesijom uzrokovane financijskom krizom 2008. godine i rekordne 2019. godine prema ostvarenim ekonomskim rezultatima, širenje korona virusa dovelo je gospodarstvo u novu nepovoljnu situaciju. Mjere vlade koja je na malo više od mjesec dana gotovo u potpunosti zatvorila gospodarstvo, dovele su do nemogućnosti preživljavanja mnogih poslovnih subjekata, posebno kada se uzme u obzir raširenost i važnost pojedinih djelatnosti u državi.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku,³⁷ BDP je u 2020. pao 8,4% u odnosu na prethodnu godinu, a u drugom kvartalu čak 15,4% što je najviše otkad se vodi ova statistika. Stopa nezaposlenosti porasla je 0,9% 2020. godine u odnosu na 2019. što znači rast sa 6,6% na 7,5%. Dug države iznosio je 87,3% BDP-a u odnosu na prethodnu godinu kada je činio 71,1%. Izvoz roba i usluga pao je za 9,8% na godišnjoj razini s tim da je izvoz roba porastao 8,6%, a izvoz usluga pao 35%.

Velik udarac Hrvatska je doživjela kao zemlja koja najveći udio svog BDP-a ostvaruje u sektoru turizma budući da zbog raznih ograničenja, ukidanja zračnih linija, veće štednje stanovništva, nije mogla ponoviti rezultate iz 2019. godine kada je ostvarila najbolju turističku sezonu i ostvarila prihode od 10.107 milijuna eura.³⁸ U 2020. godini rezultati su bili na 50% u odnosu na godinu prije.

³⁷ Državni zavod za statistiku (2021.), *Covid-19 odabrani pokazatelji*, [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/odabrani_pokazatelji.html

³⁸ Ibid.

3. MALO GOSPODARSTVO

3.1. Definiranje pojma malog gospodarstva

Važnost poduzetništva u svjetskim gospodarstvima najbolje se ogleda iz podataka da mala i srednja poduzeća zapošljavaju otprilike 60% svih zaposlenika te da čine između 50 i 60% udjela u dodanoj vrijednosti. Njihova rasprostranjenost, sveprisutnost, veličina i značaj pružaju mogućnost utjecaja na učinkovitost, rast i razvoj gospodarstava u cjelini, a potom i razne druge aspekte društva kao što je naprimjer demografija.³⁹

Poduzetništvo se uglavnom definira kao „sposobnost da se na osnovi kreativne čovjekove ekonomske djelatnosti i ograničenih proizvodnih čimbenika formira određena efikasna gospodarska djelatnost“.⁴⁰ Također, definira se i kao kreacija inovativne ekonomske organizacije radi stjecanja dobiti ili rasta u uvjetima rizika i nesigurnosti, a glavna obilježja su neizvjesnost, financijski rizik, eksperimentiranje, traganje i istraživanje.

Prema Hirschu, poduzetništvo je „proces stvaranja nečega novog ulaganjem neophodnog vremena i napora, uz pretpostavku pratećih financijskih, fizičkih i društvenih rizika, i prihvaćenjem odgovarajućih nagrada u novčanom i osobnom zadovoljstvu i neovisnosti“.⁴¹ Vuković navodi da je poduzetništvo „ljudska kreativna i inovativna djelatnost preko koje se kombiniraju različiti tipovi resursa da bi se u procesu proizvodnje proizveli potrebni proizvodi i usluge radi zadovoljenja ljudskih potreba“.⁴²

Timmons iznosi modernu definiciju poduzetništva te ga opisuje kao sposobnost kreiranja i stvaranja vizije praktično ni iz čega; kao ljudski kreativan čin; kao primjenu energije za iniciranje i izgradnju poduzeća i organizacije. Prema njemu, poduzetnička vizija podrazumijeva želju za preuzimanje proračunatih rizika, osobnih i financijskih, te poduzimanje svih mogućih napora radi smanjenja mogućnosti propasti. Moderno poduzetništvo opisuje kao „umijeće za osjećaj poslovne prilike tamo gdje drugi vide kaos, oprečnost i konfuziju za koje je važno posjedovanje „know-how“ za iznalaženje, upravljanje i kontrolu resursa koji su često u vlasništvu drugih“.⁴³

Kroz povijest, brojni su autori dali svoju definiciju poduzetništva, ali je univerzalno mišljenje da jedinstvena definicija nije moguća ili da bi bila preopširna, neprecizna i na kraju beskorisna.

³⁹ Kolaković, M. (2006). *Poduzetništvo u ekonomiji znanja*. Zagreb: Sinergija, str. 1.

⁴⁰ Hirsch, R.D., Peters, M.P., Shepherd, D.A. (2005.), *Entrepreneurship*, McGraw-Hill, str. 6.

⁴¹ Kolaković, M. Op. cit, str. 2.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid, str. 3.

Većina definicija ipak ima nekoliko elemenata koji su im zajednički i ponavljaju se. To su kreativnost, inovacija, skupljanje resursa, osnivanje ekonomskih organizacija te prilika za rast i razvoj u uvjetima nesigurnosti, rizika i neizvjesnosti.

Poduzetništvo se smatra atraktivnom i naprednom društvenom djelatnošću koja pojedincima pruža brojne mogućnosti, priliku da dokazivanje, samostalnost. Kao najvažnije prednosti ulaska u poduzetničke vode smatraju se:⁴⁴

- Prilika za stvaranje vlastite sudbine – omogućuje neovisnost i priliku za postizanje nečega što znači
- Prilika za različitost – mogućnost stvaranja nečeg drugačijeg i inovativnog
- Prilika za dostizanje punog potencijala – pomicanje granica koristeći vlastitu kreativnost, viziju i entuzijazam
- Prilika za ostvarivanje velikih profita – mogućnost dobre zarade koja je zasigurno motivirajući faktor
- Prilika za doprinos društvu i priznanje za uloženi trud – ugled koji se stvara u lokalnoj zajednici, nagrade i priznanja
- Prilika za rad onog što vole

Neki od glavnih nedostataka ulaska u poduzetničke pothvate su:⁴⁵

- Nesigurnost ostvarenja prihoda
- Rizik gubitka uloženog kapitala
- Visoka razina stresa
- Naporan i mukotrpan rad
- Neograničena odgovornost

Poduzetništvo se klasificira u tri skupine: tradicionalno poduzetništvo, korporativno poduzetništvo i socijalno poduzetništvo. Dublja podjela tradicionalno poduzetništvo razgraničava na obiteljsko poduzetništvo i malo gospodarstvo, koje je i predmet ovog rada.

Malo gospodarstvo prema Zakonu o poticanju razvoja malog gospodarstva Republike Hrvatske (NN, 29/2002) obuhvaća obrte, zadruga, mala i srednja trgovačka društva te druge oblike

⁴⁴ Ibid, str. 5.

⁴⁵ Škrtić M., Mikić M. (2011.), *Poduzetništvo*, Zagreb: Sinergija-nakladništvo d.o.o., str. 34.

privatne poduzetničke aktivnosti koje u ukupnosti svojih različitosti dijele velik broj zajedničkih obilježja po kojima se razlikuju od ostalih gospodarskih subjekata.⁴⁶

Subjekte malog gospodarstva može se podijeliti na sljedeći način:⁴⁷

- Mikro subjekti – pravne i fizičke osobe koje u godini prosječno imaju manje od deset zaposlenih, ostvaruju prihode do 2 milijuna eura ili imaju ukupnu aktivu u vrijednosti do 2 milijuna eura
- Mali subjekti – pravne i fizičke osobe koje u godini prosječno imaju manje od 50 zaposlenih, vlasnici su više od 25% udjela u vlasništvu i ostvaruju godišnji promet do 10 milijuna eura ili imaju ukupnu aktivu u vrijednosti do 10 milijuna eura
- Srednji subjekti – pravne i fizičke osobe koje u godini prosječno imaju manje od 250 zaposlenih, posluju neovisno i ostvaruju promet do 50 milijuna eura ili imaju ukupnu aktivu u vrijednosti 50 milijuna eura.

Mala gospodarstva predvodnici su trendova razvoja suvremenog društva. Svojom mnogobrojnošću obogaćuju raznovrsnost ponude i potražnje, a najvećim dijelom zadovoljavaju potražnju za dobrima i uslugama koja velika poduzeća teže podmiruju. Njihova veličina omogućuje im bržu prilagodbu novim situacijama i potrebama društva. Organizacijska struktura malih gospodarstava uglavnom je jednostavna linijska što znači manje organizacijskih razina, a omogućava bolju i bržu komunikaciju te efikasnije reagiranje na potencijalne probleme. To ih čini elastičnijima i produktivnijima u radu. Najvažnije karakteristike malih gospodarstava koje im pomažu u boljem poslovanju i ostvarivanju uspjeha su kreativnost i inovativnost.

Ipak, velik problem malih gospodarstava je njihov relativno kratki životni vijek. Otprilike 50% novootvorenih poduzeća u SAD-u doživi 18 mjeseci, a tek 20% doživi deset godina.⁴⁸ Kao osnovni razlog takvih brojki ističe se lakoća ulaska u poslovni pothvat. Neki od ostalih nedostataka i problema malog gospodarstva jesu:⁴⁹

⁴⁶ Ibid, str. 7.

⁴⁷ Alpeza, M., Biškupić, N., Eterović, D., ..., (2021.), *CEPOR - Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj-2020*. [e-publikacija], preuzeto 05. srpnja 2022. s <http://www.cepor.hr/wpcontent/uploads/2021/01/Izvjescehttp://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2021/01/Izvjesce-2020-HR-web.pdf2020-HR-web.pdf>, str. 11.

⁴⁸ Škrtić M., Mikić M., Op. cit. str. 9.

⁴⁹ Ibid.

- Neodgovarajuće financiranje,
- Nedovoljno razvijen menadžment,
- Podcjenjivanje i nerazvijenost procesa planiranja
- Nepotpunost znanja.

Neodgovarajuće financiranje ogleda se u manjku podrške i načina financiranja od strane države, manjku znanja osnovnih ekonomskih pojmova, funkcioniranja i promjena na tržištu, izboru neadekvatne poslovne politike. Nedovoljno razvijen menadžment ograničava u izboru „pravih“ kadrova od samog početka poslovanja koji su izrazito važni za utvrđivanje jasne hijerarhije i sinkronizaciju svih dijelova poslovanja koje rezultira razvojem i rastom poduzeća. Podcjenjivanje i nerazvijenost procesa planiranja te preskakanje nekih koraka misleći da su manje bitni, mogu uzrokovati panične reakcije u nesvakidanim situacijama i donošenje krivih odluka potencijalno praćenih teškim posljedicama za poduzeće. Nepotpunost znanja o djelatnosti, manjak informacija, zanemarivanje i ne obraćanje pažnje na promjene u okolini mogu biti od značaja za opstanak poslovanja.

3.2. Povijesni razvoj malog gospodarstva

Korijeni poduzetništva kao djelatnosti sežu još u vremena drevnih civilizacija kao što su babilonska, arapska, egipatska i kineska. U antičko doba, u Grčkoj i Rimskom Carstvu javljaju se trgovina i novčarsko poslovanje kao jedan od oblika poduzetničke aktivnosti. Prvi put se poduzetništvo u smislu današnjeg značenja javlja između 11. i 13. stoljeća kada se oblici poduzetništva javljaju u trgovini, bankarskim poslovima i pomorstvu. Prema Sombartovoj podjeli, osnovni tipovi poduzetnika u to vrijeme bili su:⁵⁰

- Gusar
- Feudalac
- Državni činovnik
- Špekulant
- Trgovac
- Obrtnik

⁵⁰ Kolaković, M. Op. cit. str. 6.

Kako u to doba trgovci nisu bili specijalizirani, već su se bavili i prijevozničkim te novčarskim poslovima, u Italiji su se počela osnivati udruženja koja poprimaju elemente modernih poduzeća. Ona su bila privremenog tipa, a svrha udruživanja bila je ponajprije smanjenje rizika pri prijevozu robe.

Krajem 14. stoljeća, pojavljuju se trgovačka udruženja koja poprimaju karakteristike današnjih poduzeća. Formirala su se na kraći rok, od jedne do pet godina, bavila su se trgovačko-izvoznim djelatnostima, a temeljila su se na imovinsko-pravnim odnosima i raspodjeli dobiti između članova.⁵¹

U 15. stoljeću, javlja se poduzeće koje se temelji na značajkama kao i današnji poduzetnički oblici. Do toga dolazi razdvajanjem poslovne imovine i privatne imovine poduzetnika čime poduzeća postaju samostalni subjekti, podložni kupoprodaji.⁵²

Tijekom 17. stoljeća javljaju se razni oblici obrta i trgovačkih društava. Raste važnost međunarodne trgovine što dovodi do masovne pojave i zastupljenosti poduzetništva.

S industrijskom revolucijom, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i razvojem novih industrija dolazi do rasta značaja poduzetništva u istima, ali samo na kratko, budući da početkom masovne proizvodnje i okretanju velikim industrijskim korporacijama pada važnost poduzetničke djelatnosti. Ona se ponovo budi krajem 20. stoljeća pojavom modernih tehnologija, padom socijalističkih društava, liberalizacijom tržišta te postaje temeljna gospodarska djelatnost.

Malo gospodarstvo se, prema dostupnim zapisima, javlja već u doba drevnih civilizacija kao što su Arapi, Babilonci, Grci, Rimljani, Feničani. Iako dosta zastupljena, na mala gospodarstva se zbog loše kvalitete svojih proizvoda gledalo s nepovjerenjem.⁵³

U razdoblju srednjeg vijeka, mali poduzetnici bili su na marginama gospodarskog svijeta. U redovima rimske Katoličke crkve događalo se čak da se trgovce spaljuje zbog manjka ulaganja u svoje proizvode, a istovremenog podizanja cijena.

Položaj malog gospodarstva mijenja se u drugoj polovici 20. stoljeća kao i položaj cjelokupne grane poduzetništva. Tada dolazi do društvenih promjena kao što su, među ostalim, već prije navedeni pad socijalističkih društava i okretanje liberalnom tržištu. Početkom 21. stoljeća malo gospodarstvo je pod utjecajem globalizacije preraslo u važniju granu gospodarstava, ostvarujući visoke prihode, postajući jedan od glavnih izvora zaposlenja te kao glavni pokretač inovacija.

⁵¹ Ibid. str. 7.

⁵² Ibid.

⁵³ Škrtić M., Mikić M., Op. cit. str. 6.

Ugovorom iz Lisabona 2007. godine, Europska Unija je kao jedan od ciljeva zadala postati najdinamičnije i najkonkurentnije gospodarstvo koje se temelji na znanju, cjeloživotnom učenju, održivom razvoju i zajedništvu stavljajući u fokus malo gospodarstvo i njegov daljnji napredak kao pokretačku silu razvitka gospodarstva.⁵⁴

Obrti svoje korijene vuku još iz antičkih vremena, a neke od prvih djelatnosti su bile izrada košara, slamnatih proizvoda i lončarstvo. Obrtnici su u to vrijeme živjeli nomadskim načinom života tražeći područja gdje su mogli ponuditi svoje usluge, a širenjem tržišta nastanili su se na jednom području. Obrtništvo je u Zapadnoj Europi prvi veći procvat doživjelo s razvojem gradova u srednjem vijeku. Ekonomski razvoj potakao je na otvaranje brojnih novih obrta koji su se organizirali u interesne skupine. Postojala je podjela prema statusnim skupinama: majstori, pomoćnici i naučnici. U 14. stoljeću došlo je do najvećeg procvata obrtničkih cehova. „S razvojem tržišta majstori su postali gospodarski ovisni o trgovcima pa su pomoćnike i naučnike pretvarali u najamne radnike označavajući početak promjene obrtničko-cehovskoga sustava prema ranom industrijskom“.⁵⁵

Prve trgovačko-obrtničke komore u Hrvatskoj osnovale su se 1852. u Zagrebu, Rijeci i Osijeku. Obrtnim zakonom iz 1872. godine ukinuli su se cehovi u Hrvatskoj, a uvedene su obrtničke zadruge, potom obrtni zborovi i obrtno-prodajne zadruge. 1908. godine utemeljen je Savez hrvatskih obrtnika koji je djelovao do 2. svjetskog rata. 1949. godine donijet je Opći zakon o zanatstvu, koji je ojačao društveni sektor zanatstva, na račun privatnih obrtničkih radnji. Tako su nakon 2. svjetskog rata obrtničke radionice i zadruge postale državno vlasništvo, a kontrolu nad privatnim obrtima imale su zanatske komore.⁵⁶ Tek 1970-ih dozvoljen je slobodan rad privatnih obrtnika. 1980. godine obrtnici Hrvatske kao svoju zajedničku organizaciju osnivaju Savez udruženja hrvatskih obrtnika, a 1994. godine obnovljena je Hrvatska obrtnička komora kao glavna organizacija vezana za poslovanje obrta. Njeni zadaci su „promicanje obrta i obrtništva, zastupanja interesa obrtnika pred državnim tijelima, osnivanja povjerenstva za polaganje majstorskih ispita, osnivanja Suda časti i pružanja pomoći prilikom osnivanja i poslovanja obrta“.⁵⁷ „U okviru komorskoga sustava na razini gradova i općina djeluje 115 udruga obrtnika, a na razini županija 20 područnih obrtničkih komora“.⁵⁸

⁵⁴ Ibid. str. 8.

⁵⁵ Hrvatska obrtnička komora (2021.), *Obrt i oblici obrta* [podatkovni dokument], preuzeto 24. lipnja 2022. s <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/registracija-obrta/obrt-i-oblici-obrta>

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

3.3. Malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj

Stupanj razvijenosti zemalja povezan je s razvijenošću grane poduzetništva u tim zemljama. Hrvatska je kao zemlja čiji je razvoj unazađen zbog Domovinskog rata trebala uložiti dodatne napore kako bi dostigla ostale razvijene zemlje u Europi. Jedan od koraka prema napretku bio je shvatiti određene preduvjete za brži razvoj poduzetništva. Neke od temeljnih pretpostavki za brži razvoj poduzetništva u Republici Hrvatskoj su: pravne, financijske, obrazovne, znanstvene, savjetodavne, servisne.⁵⁹

Pravne pretpostavke odnose se na zakonski okvir važan za otvaranje, registraciju i likvidaciju malih gospodarstava te zakone o njihovom financiranju, računovodstvu i reviziji. Država treba biti potpora pri osnivanju i razvoju poduzeća, omogućiti što lakšu i bržu registraciju, smanjiti količinu potrebne dokumentacije. Kroz projekte e-Hrvatska, HITRO.HR i e-obrt⁶⁰ pokušalo se utjecati na smanjenje birokracije, smanjiti gubitak vremena tražeći potrebne informacije i obaviti glavninu radnju kako bi mogli što jednostavnije otvoriti poduzeće ili obrt. Ovakav način povezanosti državne uprave i poslovnih subjekata uvelike je olakšao osnivanje poduzeća.

Financijske pretpostavke važan su preduvjet razvoja poduzetništva jer bez financijske potpore nije moguć ulazak u poslovni pothvat. Mnogi poduzetnici novčanu „injekciju“ traže kroz financijske institucije koje mogu biti na razini države, regije ili lokalne samouprave, a glavna im je svrha pružanje mogućnosti dobivanja dugoročnih kredita. Najvažnije takve institucije u Hrvatskoj su Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) i Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO).

Obrazovne pretpostavke podrazumijevaju razinu znanja potrebnu za ulazak u poduzetnički pothvat. Zbog nepoznavanja kretanja tržišta i manjka osnovne financijske pismenosti, mnogi poduzetnici koji možda imaju dobre poslovne ideje, u startu su osuđeni na propast. Organiziranjem raznih seminara, tečajeva i posebnih škola u okviru cjeloživotnog obrazovanja i školovanjem kroz srednje, više i visoke škole, ide se u pravom smjeru obrazovanja poduzetnika. Obrazovni sustav Republike Hrvatske još nije u potpunosti prilagođen potrebama poduzetnika i menadžera malih trgovačkih društava te još itekako ima mjesta za napredak.

Znanstvene pretpostavke usko su povezane s obrazovnim, a odnose se na ustanove u okviru kojih se provode istraživanja povezana s područjem poduzetništva. Neka visoka učilišta u

⁵⁹ Ministarstvo poduzetništva i obrta (MINPO) (2013.), *Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013. – 2020.* [e-publikacija], preuzeto 01. srpnja 2022. s

<https://poduzetnistvo.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Strategy-HR-Final.pdf>, str. 23.

⁶⁰ Ibid.

svojim nastavnim programima imaju kolegije poduzetništva kako bi se barem osnovni pojmovi približili zainteresiranima. Važno je uključiti stručnjake sa znanjem iz poslovnog svijeta u teorijska i primijenjena istraživanja u području malog gospodarstva i suradnje obrazovnih ustanova s poslovnim subjektima u smislu seminara, radionica, praksi.

Savjetodavne pretpostavke uključuju pružanje savjeta i stručne pomoći poduzetnicima. Neka od područja u kojima je izrazito važno dobiti pravovremenu pomoć ili koristan savjet su proces osnivanja i registracije malih poduzeća, investicije i financije, proces tekućeg poslovanja, daljnji razvoj poduzetništva. U Hrvatskoj postoje potporne i savjetodavne institucije kao što su centri za poduzetništvo i poduzetnički inkubatori.⁶¹

Servisne pretpostavke temelje se na računovodstvenim, financijskim, marketinškim i revizorskim uslugama.⁶²

Za ostvarenje pretpostavki bitnih za razvoj poduzetništva, Hrvatska mora koristiti znanja i iskustva razvijenih zemalja te podržavati poduzetnički koncept i razvijati poduzetničku kulturu.⁶³

Malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj jedan je od najvažnijih elemenata sveukupnog poduzetničkog djelovanja i ekonomskog rasta. Bitan su izvor inovacija, stvaraju radna mjesta, sudjeluju u rastu BDP-a. Subjekti malog gospodarstva čine 99,7% ukupnog broja gospodarskih subjekata.⁶⁴ Jedan od razloga tako široke rasprostranjenosti je lakša prilagodba zahtjevima i promjenama na tržištu.

Razvoj malog gospodarstva doprinosi učinkovitosti sustava socijalne sigurnosti, potiče domaću proizvodnju, izvoz te stvara poduzetničku kulturu. Uz poticajne mjere postalo je važan faktor razvoja ukupnog gospodarstva Republike Hrvatske.

Osnovni preduvjet za osnivanje, funkcioniranje i razvoj malog gospodarstva je osiguranje potrebnih financijskih sredstava. U usporedbi s razvijenim financijskim strukturama, financijsko okruženje u Republici Hrvatskoj je relativno siromašno. Prevladavajuće institucije za financijsku potporu su banke i štedionice. Ostale institucije za financiranje poduzetništva u

⁶¹ Ibid. str. 37.

⁶² Ibid.

⁶³ Rajsman, M., Petričević, N., Marjanović, V. (2013) Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski vjesnik*, 13 (1), preuzeto 26. svibnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/159509>, str. 255.

⁶⁴ Alpeza, M., Biškupić, N., Eterović, D, Op. cit, str 13.

Republici Hrvatskoj su nacionalne, regionalne i lokalne financijske institucije, štedno-kreditne zadruge, osiguravatelji, financijska poduzeća i financijski fondovi.⁶⁵

U Hrvatskoj postoji tridesetak poslovnih banaka koje su razvile posebne programe namijenjene osiguranju financijske pomoći subjektima malog gospodarstva. Većina banaka sudjeluje u kreditiranju malog gospodarstva svojim posebnim programima kreditiranja poduzetništva kroz suradnju s Hrvatskom bankom za obnovu i razvoj, programima u suradnji s državnim bankama, resornim ministarstvima, jedinicama područne i lokalne uprave te kreditnim aktivnostima definiranim za opće namjene. U svim zemljama koje imaju reguliran odnos prema razvoju poduzetništva, pa tako i Hrvatskoj, postoje agencije ili uredi koji odobravaju odobrenim projektima ili subjektima malog gospodarstva jamstva za dio zatraženog kredita, uz određene uvjete. Najznačajnije državne financijske institucije u kreditiranju malog gospodarstva su već prije navedene Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR), Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) te Razvojni fondovi, resorna ministarstva, lokalni i područni organi samouprave.

Problemi poticanja sustava poduzetništva u Republici Hrvatskoj su administrativne prepreke, nedostatak koordinacije vladinih politika u stvaranju poduzetničkog okruženja i kulture. Stvaranje pogodnih preduvjeta za razvoj sektora zahtijeva usklađenost državnih institucija s područjima obrazovanja, znanosti, smanjenja birokracije, jačanja potpornih institucija poduzetništva i poslovne infrastrukture. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja svake četiri godine izrađuje operativni plan za razvoj malog i srednjeg gospodarstva.

Programima poticanja malog i srednjeg gospodarstva kao ključni ciljevi razvoja malog gospodarstva ističu se:⁶⁶

- jačanje konkurentnosti
- ravnomjeran regionalni razvoj
- kvalitetnija poduzetnička infrastruktura
- smanjenje administrativnih prepreka
- jačanje poduzetničke klime u društvu
- informatizacija i elektroničko poslovanje

⁶⁵ Rajsman, M., Petričević, N., Marjanović, V. Op. cit.

⁶⁶ Ibid, str. 257.

Kao prioritete se kroz ove programe izdvaja poticanje razvoja novih i brzorastućih djelatnosti, stvaranje razvojnih uvjeta za produktivnije poslovanje poduzetnika, povećanje udjela malih poduzeća i obrta koji se oslanjaju na korištenje tehnologija, povećanje ukupnih ulaganja u malo gospodarstvo, povećanje izvoza te izgradnja izvoznih klastera potrebnih za održavanje konkurentnosti. „Poticajnim mjerama nastoji se stvarati i unaprjeđivati i marketinški pristup upravljanja tvrtkom te na taj način povećati konkurentnost proizvoda i poduzeća“.⁶⁷ Realizacijom navedenih aktivnosti želi se postići viša razina sposobnosti suočavanja s konkurentskim pritiscima i tržišnim snagama u području malog gospodarstva.

Neki od politika, programa i planova koji su posljednjih godina provedeni u svrhu razvoja i potpore sektora malog gospodarstva su:⁶⁸

- Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020.
- Strateški plan Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja za razdoblje od 2016.-2018. godine.
- Strategija razvoja poduzetništva žena u Republici Hrvatskoj 2014.-2020.
- Klasterska strategija u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2011.-2020.
- Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2020. godine
- Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj 2014.-2020.
- CEPOR istraživanja
- Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020.
- Akcijski plan za administrativno rasterećenje gospodarstva
- EUROPA 2020
- Nacionalni program reformi 2017. godine
- Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014.-2020.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ministarstvo poduzetništva i obrta (MINPO), Op. cit. str. 34-38

Glavni cilj strategije za razvoj poduzetništva je povećanje stupnja konkurentnosti malog gospodarstva u Hrvatskoj. Kao alati za provođenje ističu se poboljšanje poslovne klime, jednostavniji postupak financiranja, promocija poduzetništva te mogućnost obrazovanja u svrhu stjecanja i unaprjeđenja poduzetničkih vještina.

Na prethodno navedenu strategiju razvoja poduzetništva veže se strateški plan. On detaljnije precizira programe kojima će se pokušati povećati konkurentnosti sektora malog gospodarstva u Hrvatskoj.

Cilj strategije razvoja poduzetništva žena je poboljšanje položaja žena u ostvarivanju poduzetničkih pothvata kroz sustavnu podršku, promociju i usklađenost javnih politika. Glavni zadatak strategije razvoja klastera je jačanje klastera i klasterske politike u RH, poticanje inovacija, razvoj tehnologije, ulazak na nova međunarodna tržišta te učenje i usavršavanje vještina potrebnih za razvoj klastera. Glavni cilj strategije društvenog poduzetništva je stvaranje pozitivne poduzetničke klime. Glavna svrha strategije borbe protiv siromaštva je olakšavanje procesa samozapošljavanja te razvoj socijalnog poduzetništva čime bi se potaklo na obrazovanje osoba s manjom radnom sposobnošću, osoba s invaliditetom, nacionalne manjine koje bi ostvarile kompetencije za zapošljavanje i samozapošljavanje, potporu pri ulasku u poduzetničke projekte te društvenu uključenost.

CEPOR istraživanja nastala su s ciljem stvaranja učinkovitog inovacijskog sustava te unaprjeđenja zakonodavstva i fiskalnog okvira u sektoru malih i srednjih poduzeća. Također, zadatak je odrediti modele suradnje između države i poslovnog sektora u svrhu razvoja cjelokupnog gospodarstva.

Svrha programa za razvoj ruralnih područja je poticanje razvoja poduzetništva i zapošljavanje ljudi u ruralnim i slabije naseljenim mjestima. Akcijski plan iz 2017. godine kao glavni cilj imao je pokušaj rasterećenja gospodarstva za 30% do kraja 2017. godine.

Strategija EUROPA 2020 zasniva na ostvarivanju pet glavnih ciljeva Europske Unije do kraja 2020., a to su zapošljavanje, istraživanje i razvoj, klimatske promjene, obrazovanje, socijalna uključenost i smanjenje siromaštva.⁶⁹ Svaka zemlja članica EU imala je slobodu izbora provedbe reformi pri ostvarenju ciljeva u šest navedenih točaka kako bi što učinkovitije provela strategiju.

⁶⁹ Ibid.

Program reformi sadrži mjere za jačanje sektora poduzetništva. Mjere programa baziraju se na uvođenje testiranja gospodarskih učinaka na poduzetništvo te unaprjeđenje pravosudnog sustava u Hrvatskoj.

Program Konkurentnosti i Kohezije ima cilj jačanja i unaprjeđenja suradnje na razini EU. Bolja suradnja među članicama doprinijela bi rastu i razvoju gospodarstva, brojnijim mogućnostima i lakšem zapošljavanju te većoj potpori u razvoju poduzetništva.

4. ANALIZA KOMPARACIJOM POSLJEDICA FINANCIJSKE KRIZE I COVID-19 KRIZE NA MALO GOSPODARSTVO U REPUBLICI HRVATSKOJ

4.1. Analiza odabranih gospodarskih pokazatelja

U ovom poglavlju, analizom odabranih financijskih pokazatelja, doći će se do zaključaka kako su financijska kriza iz 2008. godine te COVID-19 kriza započeta 2020. godine utjecale na sektor malog gospodarstva Republike Hrvatske koje je jedan od najvažnijih faktora ukupnog hrvatskog gospodarstva u pogledu udjela u BDP-u, generiranju novih radnih mjesta, inovacijama na tržištu.

4.1.1. Financijska kriza

Utjecaj financijske krize u svijetu, pa tako i Republici Hrvatskoj, do izražaja je došao 2009. godine, iako je Hrvatska posljedice krize snažnije doživjela narednih godina. Za potpuniji prikaz utjecaja financijske krize na sektor malog gospodarstva, prvo će se analizirati dvije godine koje su prethodile krizi, a potom i godine koje je kriza obuhvatila, zaključno s 2011. godinom.

Tablica 1. Rezultati poslovanja malog gospodarstva u RH od 2007. do 2011. godine

Malo gospodarstvo	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Broj poduzeća	83.057	89.203	90.884	96.383	90.831
Broj zaposlenih	591.317	618.841	587.235	572.467	546.308
Udio u broju zaposlenih	64,3%	66,3%	66,1%	66,6%	65,6%
Ukupni prihodi (u mil. kn)	336.302	380.468	325.698	308.664	313.653
Udio u prihodima	51,3%	53,6%	53,1%	51,6%	50,2%
Izvoz (u mil. kn)	36.593	38.095	32.904	37.056	40.882
Udio u izvozu	40%	40,8%	40,6%	41,1%	42%
Konsolidirani financijski rezultat (u mil. kn)	13.298	9.718	1.261	-6.511	-952

Izvor: Izrada autora prema podacima CEPOR - Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2011.
http://www.cepor.hr/SME%20godisnjak_final.pdf

Tablica 1. prikazuje stanje sektora malog gospodarstva u razdoblju od 2007. do 2011. godine. U 2007. godini broj poslovnih subjekata malog gospodarstva iznosio je 83.057, od toga je malih poduzeća bilo 81.467, a srednjih 1.590. Oni su činili udio od 99,4% ukupnog broja svih poduzeća. Broj zaposlenih u malim poduzećima iznosio je 410.103, a zaposlenih u srednjim poduzećima 181.214 što je udio od 64,3% ukupno zaposlenih osoba u 2007. godini. Malo gospodarstvo ostvarilo je prihode od otprilike 336 milijardi kn tj. 51,3% ukupno ostvarenih prihoda. Izvoz malog gospodarstva iznosio je 36.6 milijardi kn što je činilo 40% udjela u izvozu. Sektor malog gospodarstva u 2007. godini ostvario je 13,3 milijarde kn dobiti što je bilo 53,7% udjela u ukupno ostvarenoj dobiti svih poduzetnika.

U 2008. godini nastavio se rast broja malih poduzeća kojih je bilo 87.807 što je za 7,78% više u odnosu na godinu prije. Broj srednjih poduzeća smanjio se za 12,2% te je srednjih poduzeća bilo 1.396. Sveukupnih poslovnih subjekata malog gospodarstva u 2008. godini bilo je 89.203 što je 7,4% više u usporedbi s 2007. godinom što je činilo udio od 99,5% ukupnog broja poduzeća. Broj zaposlenih u sektoru malog gospodarstva je također rastao, ponajprije zbog više od 38.000 više zaposlenih u malim poduzećima. Sveukupni udio zaposlenih koji su činile osobe zaposlene u ovom sektoru iznosio je 66,3% ukupnog broja zaposlenih u poduzetništvu što je za 2% više nego godinu prije. Malo gospodarstvo ostvarilo je prihode od otprilike 380,5 milijardi kuna, tj. 53,6% ukupno ostvarenih prihoda. Izvoz ostvaren u 2008. godini bio je za 4,1% veći nego godinu prije te je iznosio 38 milijardi kn, tj. 40,8% ukupnog udjela u izvozu. Ostvarena neto dobit bila je oko 9,7 milijardi kn što je udio od 56,4% ukupno ostvarene dobiti u 2008. godini. Iako su prihodi malog gospodarstva rasli, došlo je do pada neto dobiti za približno 3,5 milijarde kn što označava početak utjecaja krize na financijske rezultate sektora MSP u Hrvatskoj.

Broj malih i srednjih poduzeća u 2009. godini bio je 90.884 čime se nastavio rast broja poduzeća unatoč pojavi krize. Udio zaposlenih u poslovnim subjektima malih i srednjih poduzeća bio je 66,1% od ukupnog broja zaposlenih ili 587.235 zaposlenika što je značilo smanjenje broja zaposlenih od 5,1% u odnosu na 2008. godinu. Subjekti malog gospodarstva tvorili su 53,1% udjela u ukupnim prihodima što je iznosilo oko 325,7 milijardi kn. To je značilo smanjenje prihoda od približno 65 milijardi kn te se može vidjeti utjecaj financijske krize na sektor. Izvoz koji su ostvarili mali i srednji poduzetnici u 2009. godini bio je 32.9 milijarde kn tj. udio od 40,6% ukupnog izvoza. Iako je udio u ukupnom izvozu ostao približno isti, vrijednost prihoda ostvarenih izvozom smanjila se za 5,2 milijarde kn. Oštar pad vidljiv je i u financijskim

rezultatima malog gospodarstva te je ukupno ostvarena dobit iznosila približno 1.26 milijarde kn što je pad od 87% u odnosu na 2008. te 90,5% u odnosu na 2007. godinu.

Broj subjekata malog gospodarstva nastavio je rasti i u 2010. godini kada je zabilježeno 96.383 poduzeća. S druge strane, broj zaposlenih pao je na 572.467 što je pad od 2,5% u odnosu na godinu prije. Mala i srednja poduzeća imala su značajan udio u ukupnim prihodima i 2010. godine te je iznosio 51,6% ukupnog udjela, iako su se ukupni prihodi smanjili za otprilike 17 milijardi kn. Malo gospodarstvo u ukupnom izvozu u 2010. godini sudjeluje s 41,1% što je minimalan rast u odnosu na prethodnu godinu. Financijski rezultati bili su nepovoljni za sektor malog gospodarstva što pokazuje podatak da je u 2010. godini ostvaren gubitak od 6,5 milijardi kn. U usporedbi s 2009. godinom, kada su mala poduzeća ostvarila konsolidiranu dobit od 687 milijuna kn, u ovoj godini došlo je do gubitka od 2.5 milijardi kn. Srednja poduzeća, također, su dobit u iznosu 574 milijuna kn iz 2009. pretvorila u 4 milijarde kn gubitka u 2010. godini.

U 2011. godini prvi je put došlo do pada broja malih i srednjih poduzeća kojih je bilo 90.831. Broj zaposlenih iznosio je 546.308 što je pad od približno 26.000. Udio u broju zaposlenih pao je 1% u odnosu na 2010. godinu. Nastavio se i pad ostvarenih prihoda malog gospodarstva te je udio malih i srednjih poduzeća u ukupnim prihodima bio 50,2%. Unatoč tome, ukupni prihodi bili su za 5 milijardi kn veći nego u prethodnoj godini. Zanimljivo je primijetiti da je došlo do povećanja izvoza za 0,9% u usporedbi s godinom prije te 1,4% u usporedbi s 2009. godinu. Ukupni izvoz malog gospodarstva u 2011. godini bio je 40.9 milijardi kn što je za 10,3% više nego u 2010. godini. U 2011. godini su, kao i godinu prije, mala i srednja poduzeća ostvarivala negativne financijske rezultate, s tim da se ostvareni gubitak smanjio. Smanjenje gubitka uzrokovano je povećanjem dobiti kod malih poduzeća za 20,6%, uz povećanje gubitka za 3%, a smanjenje gubitka kod srednjih poduzeća rezultat je smanjenja gubitka za 46%, uz jednaku razinu ostvarenog dobitka. U 2011. godini mala i srednja poduzeća ostvaruju 952 milijuna kuna konsolidiranog neto gubitka.

Tablica 2. Struktura zaposlenih u malim poduzećima 2007. – 2011. godine

Godina	Broj malih poduzeća	Broj zaposlenih u malim poduzećima	Prosjek broja zaposlenih u malim poduzećima
2007.	81.467	410.103	5
2008.	87.807	448.803	5,1
2009.	89.438	422.720	4,7
2010.	95.004	415.320	4,4
2011.	89.539	386.692	4,3

Izvor: Izrada autora prema podacima CEPOR - Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj - 2011.: http://www.cepor.hr/SME%20godisnjak_final.pdf

Tablica 3. Struktura zaposlenih u srednjim poduzećima 2007. – 2011. godine

Godina	Broj srednjih poduzeća	Broj zaposlenih u srednjim poduzećima	Prosjek broja zaposlenih u srednjim poduzećima
2007.	1.590	181.214	114
2008.	1.396	170.038	121,8
2009.	1.446	164.515	113,8
2010.	1.379	157.147	114
2011.	1.292	159.616	123,5

Izvor: Izrada autora prema podacima CEPOR - Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj - 2011.: http://www.cepor.hr/SME%20godisnjak_final.pdf

Tablice 2. i 3. prikazuju ukupan broj malih i srednjih poduzeća kao i broj zaposlenih u razdoblju od 2007. do 2011. godine. Može se primijetiti pozitivan trend rasta broja malih poduzeća kroz godine sve do 2011. Isto tako, vidljivo je da unatoč rastu broja poduzeća pada broj zaposlenih u istima počevši s 2009. godinom što je zasigurno povezano s dolaskom kriznog razdoblja. Prosječan broj zaposlenih u malim poduzećima pada s rekordnih 5,1 u 2008. godini na 4,3 u 2011. godini.

Broj srednjih poduzeća je, osim rasta 2009. godine, svih ostalih godina padao s vrhuncem u 2011. godini kada je bilo 1.292 srednjih poduzeća. Broj zaposlenih od 2007. kontinuirano je padao sve do 2011. godine kada je došlo do blagog rasta broja zaposlenih. Prosjek broja zaposlenih fluktuirao je kroz godine, a u 2011. bio je najviši i iznosio 123,5.

4.1.2. Covid-19 kriza

Početak 2020. godine, svijet se suočio s novom kriznom situacijom. Širenjem virusa Covid-19 koji je krajem 2019. otkriven u gradu Wuhanu u Kini, došlo je do novog poremećaja u funkcioniranju cjelokupnog svjetskog gospodarstva. U želji za, što je moguće, manjim rasprostranjivanjem virusa, mnoge zemlje su uvele restrikcije. Neke od najčešćih bile su ograničavanja kretanja ljudi tj. policijski sat, ograničavanja poslovanja. I Republika Hrvatska je slijedila takvu politiku. To je dovelo do propasti velikog broja poslovnih subjekata, pogotovo u ugostiteljstvu, turizmu, poslovanju nekretninama, gubitku radnih mjesta, poremećajima u funkcioniranju lanaca nabave, postupnim povećanjima cijena. Za bolji prikaz utjecaja novonastale situacije, kao i u analizi utjecaja financijske krize, prvo će se analizirati dvije godine prije početka krize. U Tablici 4. prikazano je stanje poslovanja sektora malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj u razdoblju od 2018. do 2021. godine.

Tablica 4. Rezultati poslovanja malog gospodarstva u RH od 2018. do 2021. godine

Malo gospodarstvo	2018.	2019.	2020.	2021.
Broj poduzeća	130.757	135.890	138.618	143.887
Broj zaposlenih	678.489	719.618	683.255	700.138
Udio u broju zaposlenih	72,2%	74,3%	72,1%	72,6%
Ukupni prihodi (u mil. kn)	436.026	480.362	431.783	515.311
Udio u prihodima	58%	60,3%	58%	58,2%
Konsolidirani financijski rezultat (u mil. kn)	16.415	15.571	13.062	28.162

Izvor: Izrada autora prema podacima FINA-rezultati poslovanja poduzetnika, preuzeto s: <https://www.fina.hr/-/rezultati-poslovanja-poduzetnika-u-2021.-godini-razvrstani-po-velicini>

Sektor malog gospodarstva u 2018. godini zapošljavao je 678.489 osoba što je udio od 72,2% ukupnog broja zaposlenih. Ukupno je u sektoru bilo 130.757 malih i srednjih poduzeća. Prihodi koje su ostvarili subjekti malog gospodarstva u 2018. godini iznosili su 436 milijardi kn, tj. 58% od ukupnog prihoda ostvarenog na razini Hrvatske. Neto dobit koju su ostvarili poslovni subjekti malog gospodarstva u 2018. godini iznosila je 16,4 milijarde kn. Mikro poduzeća ostvarila su 9,4 milijardi kn neto dobiti. Mala poduzeća ostvarila su 10,6 milijardi kn neto dobiti, a srednja poduzeća neto dobit u iznosu od 9,8 milijardi kn.

U 2019. godini ukupan broj poduzeća bio je 135.890 što je predstavljalo rast 3,9% u odnosu na prethodnu godinu i nastavak pozitivnog trenda rasta broja poduzeća u Hrvatskoj. Malo gospodarstvo zapošljavalo je 74,3% ukupnog broja zaposlenih što je rast za 2,1% u odnosu na 2018. godinu. Sektor malog gospodarstva u 2019. godini ostvario je 60,3% ukupnih prihoda što je iznosilo 480,4 milijarde kn. Mikro poduzeća su u 2019. godini ostvarila 10,4 milijardi kn dobiti, što je porast od 9,8% u odnosu na ostvarenu dobit u 2018. godini, ali i 10,5 milijardi kn gubitka što je čak 42,1% više nego u prethodnoj godini i što je značilo neto gubitak od 152 milijuna kn. Mala poduzeća ostvarila su u 2019. godini 8,6 milijardi kn neto dobiti što je čak 29,8% više nego u 2018. godini. Srednja poduzeća ostvarila su neto dobit od 7,1 milijarde kn u 2019. godini, što je 8% manje u odnosu na 2018. godinu.

Iako bi se možda očekivalo suprotno s obzirom na brojne restrikcije, u 2020. došlo je do povećanja poslovnih subjekata malog gospodarstva u Hrvatskoj. Broj mikro, malih i srednjih poduzeća porastao je za 2.728 poduzeća, tj. 2% u odnosu na 2019. godinu. Ipak, došlo je do pada broja zaposlenih i to za 5% što je činilo 36.363 zaposlenika. Utjecaj Covid krize vidi se i u ostvarenim prihodima u 2020. godini. Ukupni prihodi malog gospodarstva smanjili su se za 10,1% u odnosu na prethodnu, rekordnu 2019. godinu te su iznosili 431,8 milijardu kn. Ostvareni financijski rezultati bili su nepovoljniji u odnosu na 2019. godinu, s obzirom da je konsolidirana dobit pala s 15,6 na 13,1 milijardu kn. Jedino mikro poduzeća poslovala su povoljno te su nakon gubitka od 152 milijuna kn u prethodnoj godini, u ovoj ostvarili dobit od 48,6 milijuna kn. Ukupna dobit malih poduzeća pala je za 11,5%, a srednjih poduzeća 24,1% u 2020. godini.

U 2021. godini nastavio se uzlazni trend rasta broja poduzeća koji je iznosio 143.887 što je rast od 3,8% u odnosu na 2020. godinu. Razlika u odnosu na 2020. godinu je porast broja zaposlenih u malom gospodarstvu i to za 2,5%. Ukupni broj zaposlenih tako je bio 700.138 što je činilo udio od 72,6% od ukupnog broja zaposlenih. Nakon pada u prethodnoj godini, u 2021. godini došlo je do porasta ukupnih prihoda malih i srednjih poduzeća. Ukupni prihodi bili su 515.311

milijardu kn, što znači da su porasli su za 19,3%. Ostvareni financijski rezultati pokazali su ostvarenje dobiti od 28.162 milijarde kn što je rast od 115,6% u odnosu na kriznu 2020. godinu. Povećanje dobiti bilo je čak 133,5% za mikro i mala poduzeća te 90,3% za srednja poduzeća.

Tablica 5. Struktura zaposlenih u malim poduzećima 2018. – 2021. godine

Godina	Broj mikro i malih poduzeća	Broj zaposlenih u mikro i malim poduzećima	Prosjek broja zaposlenih u mikro i malim poduzećima
2018.	129.259	494.211	3,8
2019.	134.365	536.429	4
2020.	136.986	503.089	3,7
2021.	142.298	524.033	3,7

Izvor: Izrada autora prema podacima CEPOR - Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj - 2021.:
http://www.cepor.hr/SME%20godisnjak_final.pdf

Tablica 6. Struktura zaposlenih u srednjim poduzećima 2018. – 2021. godine

Godina	Broj srednjih poduzeća	Broj zaposlenih u srednjim poduzećima	Prosjek broja zaposlenih u srednjim poduzećima
2018.	1.498	184.278	123
2019.	1.525	183.189	120,1
2020.	1.632	180.166	110,4
2021.	1.589	176.105	110,8

Izvor: Izrada autora prema podacima CEPOR - Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj - 2021.:
http://www.cepor.hr/SME%20godisnjak_final.pdf

Tablice 5. i 6. prikazuju ukupan broj mikro, malih i srednjih poduzeća kao i broj zaposlenih u razdoblju od 2018. do 2021. godine. Primjetan je pozitivan trend rasta broja mikro i malih poduzeća kroz godine sve do 2021. Broj zaposlenih doživio je pad od 33.340 u 2020. godini kada je do izražaja došlo novo krizno razdoblje. Prosječan broj zaposlenih u mikro i malim

poduzećima rastao je s 3,7 u 2018. na 4 u 2019. godini, početkom krize 2020. godine pao je na 3,7, a na tome se zadržao i u 2021. godini.

Broj srednjih poduzeća rastao je sve do 2021. godine, kada je s 1.632 pao na 1.589. Broj zaposlenih smanjivao se od 2018. do 2021. godine. Ukupno se broj zaposlenih u srednjim poduzećima smanjio za 8.173. Prosjek broja zaposlenih pratio je pad ukupno zaposlenih pa je prosječan broj zaposlenih u 2018. godini bio 123, a u 2021. godini 110,8.

Tablica 7. Podaci o obrtima između 2007. i 2011. godine te 2018. i 2021. godine

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Aktivni obrti u RH	103.450	100.777	92.965	88.340	86.424
Vlasnici/ortaci	106.467	103.620	95.530	90.615	88.629
Radnici (zaposlenici) kod obrtnika (osiguranici MIO)*	151.519	148.401	130.263	115.354	109.051
Ukupno zaposleni u obrtima (vlasnici/ortaci + radnici)	257.986	252.021	225.793	205.969	197.680
	2018.	2019.	2020.	2021.	
Aktivni obrti u RH	81.430	88.640	90.968	96.620	
Vlasnici/ortaci	83.297	90.624	92.944	98.574	
Radnici (zaposlenici) kod obrtnika (osiguranici MIO)*	96.858	96.072	93.056	96.206	
Ukupno zaposleni u obrtima (vlasnici/ortaci + radnici)	180.155	186.696	186.000	194.780	

Izvor: Izrada autora prema podacima Hrvatske obrtničke komore: https://www.hok.hr/sites/default/files/page-docs/2021-08/Statisti%C4%8Dke_informacije_lipanj_2021.pdf

Tablica 7. prikazuje dostupne podatke o stanju obrta i obrtništva u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2007. do 2011. godine te 2018. do 2021. godine. U 2007. godini, tj. godini prije pojave financijske krize broj obrta bio je 103.450, a zaposlenih u obrtima bilo je 257.986. Iduće godine broj obrta bio je 100.777, a ukupno je u obrtima bilo zaposleno 252.021 osoba ako se zbroje vlasnici i radnici. To je pad od 2,6% u broju obrta te 2,3% u broju zaposlenih u godini pojave financijske krize. Već iduće godine broj obrta pada za približno 8.000 ili 7,8%, a broj zaposlenih za više od 26.000. Oštar pad nastavlja se i u 2010. godini s padom broja obrta za više od 4.000 u odnosu na 2009., a još osjetniji je pad broja zaposlenih koji je doživio smanjenje od skoro 20.000 radnih mjesta. Broj obrta smanjuje se i u narednim godinama te je također praćen padom broja zaposlenih u djelatnostima obrta. Ukupno se broj obrta u razdoblju od 2007.

do 2011. godine smanjio za 17.026 ili 16,5%. Broj vlasnika obrta i radnika u istom razdoblju smanjio se za 60.306 tj. 23,3% što je izrazito velik pad.

U godinama nakon krize situacija se popravlja pa tako raste broj aktivnih obrta i ukupno zaposlenih u njima. I u prve dvije godine COVID-19 krize situacija s obrtima je bila povoljna. U odnosu na 2019., u idućoj godini bilo je više od 2.000 novih obrta, a u 2021. skoro 6.000 više aktivnih obrta što je rast od 18,7% Broj zaposlenih doživio je mali pad u 2020. godini i to za 696 ukupno zaposlenih u obrtima, a već u idućoj godini rastao je za 8.084 vlasnika i radnika u obrtima. Ukupno je broj zaposlenih u obrtima od 2018. do 2021. godine porastao za 8,1 %

4.2. Utjecaj promatranih kriza na poslovanje malog gospodarstva Republici Hrvatskoj

Nakon analize odabranih pokazatelja kretanja sektora malog gospodarstva u razdobljima uvjetovanim krizama, dakle od 2007. pa sve do 2011. godine (utjecaj financijske krize iz 2008.) te od 2018. do 2021. godine (Covid-19 kriza), može se doći do zaključka koliko je malo gospodarstvo podložno negativnim posljedicama, koliko je dugotrajna prilagodba na nove uvjete, kako se kreće broj zaposlenika i kakvi su rezultati poslovanja ove grane gospodarstva.

Sektor malog gospodarstva temelj je svake svjetske ekonomije pa tako i hrvatske. Zbog svoje rasprostranjenosti tj. velikog broja mikro, malih i srednjih poduzeća, obrta i ostalih trgovačkih društava, razvijenost ove grane usko je povezana s razvijenošću cjelokupnog gospodarstva. Iz istog razloga, osjetne su posljedice koje donose poremećaji u gospodarstvu.

Malo gospodarstvo ostvarilo je 2007. godine prihode od otprilike 336 milijardi kn tj. 51,3% ukupno ostvarenih prihoda. U 2008. godini prihodi malog gospodarstva su rasli te su ukupno ostvareni prihodi iznosili otprilike 380,5 milijardi kuna, tj. 53,6% ukupno ostvarenih prihoda.

2009. godine kada su vidljivi prvi utjecaji posljedica financijske krize na hrvatsko gospodarstvo, mala i srednja poduzeća činila su 53,1% udjela u ukupnim prihodima. Pad prihoda nastavio se do 2011. godine kada je udio u prihodima iznosio 50,2%. Idućih godina gospodarstvo se počinje oporavljati te se udio prihoda povećava.

Broj zaposlenih u malim poduzećima iznosio je 410.103, a zaposlenih u srednjim poduzećima 181.214 što je udio od 64,3% ukupno zaposlenih osoba u 2007. godini.

Broj zaposlenih u sektoru malog gospodarstva 2008. godine također je rastao. Sveukupni udio zaposlenih koji su činile osobe zaposlene u ovom sektoru iznosio je 66,3% ukupnog broja zaposlenih u poduzetništvu što je za 2% više nego godinu prije.

Udio zaposlenih u poslovnim subjektima malih i srednjih poduzeća bio je 66,1% od ukupnog broja zaposlenih 2009. godine. U godinama koje slijede, udio zaposlenosti u sektoru malih poduzeća raste za 1,1%, a zatim doživljava pad. Udio zaposlenih u srednjim poduzećima bio je podložan fluktuacijama pa je tako ovisno o godini dolazilo do smanjenja ili rasta, neovisno o posljedicama krize.

Izvoz malog gospodarstva 2007. godine iznosio je 36.6 milijardi kn što je činilo 40% udjela u izvozu. Izvoz ostvaren u 2008. godini bio je za 4,1% veći nego godinu prije te je iznosio 38 milijardi kn, tj. 40,8% ukupnog udjela u izvozu.

Udio izvoza koji su ostvarili mali i srednji poduzetnici u 2009. godini bio je 40,6% ukupnog izvoza, a udio se povećavao kroz sve godine trajanja krize, pa se može zaključiti da ovaj segment poslovanja nije bio toliko pogođen.

Sektor malog gospodarstva u 2007. godini ostvario je 13,3 milijarde kn dobiti što je bilo 53,7% udjela u ukupno ostvarenoj dobiti svih poduzetnika, a ostvarena neto dobit sljedeće godine bila je oko 9,7 milijardi kn što je udio od 56,4% ukupno ostvarene dobiti u 2008. godini. Iako su prihodi malog gospodarstva rasli, došlo je do pada neto dobiti za približno 3,5 milijarde kn što označava početak utjecaja krize na financijske rezultate sektora. Loši financijski rezultati malog gospodarstva u 2009. godini vidljivi su kroz ukupno ostvarenu dobit koja je iznosila približno 1.26 milijarde kn što je pad od 87% u odnosu na 2008. te 90,5% u odnosu na 2007. godinu. Financijski rezultati malih i srednjih poduzeća u 2010. godini bili su osjetno nepovoljniji u odnosu na 2009. godinu, a isto se nastavilo i u 2011. godini.

Broj malih poduzeća u periodu trajanja krize rastao je svake godine uz iznimku 2011. godine, dok je broj srednjih poduzeća padao. Broj zaposlenih i ukupni prihodi malih poduzeća prate trend kretanja broja malih poduzeća, također uz odstupanje 2011. godine. Broj zaposlenih u sektoru srednjih poduzeća pada od 2008. do 2011. godine kada dolazi do malog porasta. Ukupni ostvareni prihodi srednjih poduzeća rastu što ukazuje na racionalizaciju poslovanja, povećanje produktivnosti i konkurentnost srednjih poduzeća u Hrvatskoj.

U 2020. usprkos brojnim vladinim restriktivnim mjerama s ciljem sprječavanja širenja COVID-19 virusa, došlo je do povećanja broja mikro, malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj za 1,95%

u odnosu na 2019. godinu u korist mikro i malih poduzeća te 7% za srednja poduzeća. Unatoč rastu broja poduzeća, pao je broj zaposlenih u mikro, malim i srednjim poduzećima. Ukupni prihodi mikro, malih i srednjih poduzeća također su pali u 2020. godini. Ostvareni financijski rezultati bili su povoljni jedino za mikro poduzeća koja su nakon gubitka u 2019. godini ostvarili dobit. Ukupna dobit malih i srednjih poduzeća doživjela je ozbiljan udarac. U 2021. godini nastavili su se pozitivni trendovi rasta broja mikro i malih poduzeća te zaposlenih u njima. Također, i u ovoj godini se smanjio broj srednjih poduzeća i zaposlenih u njima. Porasli su ukupni prihodi mikro, malih i srednjih poduzeća, a prema financijskim rezultatima došlo je i do visokog porasta dobiti.

U godinama recesije uzrokovane financijskom krizom u Hrvatskoj, broj aktivnih obrta smanjio se za otprilike 17.026 ili 16,5%, a praćen je padom broja zaposlenih od preko 60.306 tj. 23,3%. Takve brojke dovoljno govore o osjetljivosti obrtništva na ekonomske šokove. S obzirom na relativno lagano osnivanje obrta kao i činjenicu da su obrtnici u većini slučajeva fizičke osobe koje najčešće ne raspolažu velikim kapitalom, nemaju razgranatu upravljačku strukturu ni krizni menadžment, izrazito su podložni fluktuacijama na tržištu i u slučaju neočekivanih događaja često primorani ugasiti svoje poslovanje. Ipak, za vrijeme COVID-19 krize, situacija s obrtima u Republici Hrvatskoj bila je drugačija. Nakon postupnog oporavka gospodarstva, u narednim je godinama broj obrta kao i broj zaposlenih rastao, uključujući i godine obuhvaćene pandemijom. To može biti posljedica bolje uređenosti sustava posljednjih godina, više poticaja za obrtnike, bolje zaštite na tržištu, veće odvažnosti potencijalnih obrtnika da vide priliku za ostvariti nešto inovativno u novonastalim situacijama.

Posljedice obje promatrane krize na sektor malog gospodarstva imale su snažan utjecaj. Usporedbom kretanja gospodarstva u godinama obuhvaćenim krizama, može se vidjeti da su djelovanja na ovaj sektor bila slična. To je donekle i očekivano zbog već prije spomenute raširenosti ove grane u ukupnom gospodarstvu, širokom spektru djelatnosti kojima se bave poslovni subjekti, velikom broju zaposlenih.

I u razdoblju trajanja financijske krize i COVID-19 krize broj malih poduzeća uglavnom je rastao. Razlog za to može se tražiti u relativno jednostavnom ulasku na tržište u slučaju malih poduzeća za čije otvaranje nisu potrebna tako velika financijska sredstva kao što je to kod većih poduzeća, lakše upravljanje, manji broj zaposlenih, manji rizici poslovanja, niži troškovi. S druge strane, broj srednjih poduzeća koja su poslovala, svake godine trajanja ove dvije krize, je padao.

Unatoč rastu broja malih poduzeća i rastu ukupnog broja zaposlenih, prosječan broj zaposlenih u njima je za vrijeme obje krize padao. Neočekivana situacija u kojoj su se našla, teški uvjeti poslovanja, povećanje troškova, prisili su poslodavce u malim poduzećima na smanjenje broja zaposlenih sa 4,4 na 4 u prosjeku između 2010. i 2020. godine za mala poduzeća.

Uz istovremeno povećanje prihoda, osim u 2011 godini, može se zaključiti da je porasla produktivnost malih poduzeća što je rezultat prilagodbe na novonastalo stanje na tržištu nakon financijske krize. U prvoj godini posljedica COVID-19 krize došlo je do oštrog pada ukupnih prihoda malih poduzeća. Pad prihoda u prvim godinama i jedne i druge krize može biti pokazatelj je koliko je vremena potrebno da se tržište barem djelomično normalizira. Već u 2021. godini ukupni prihodi poduzeća su doživjeli porast.

Ukupni financijski rezultati poslovanja najbolje prikazuju kakvo je bilo stanje malog gospodarstva u uvjetima kriza. U 2010. i 2011. godini mala poduzeća poslovala su s gubicima, a period takvog poslovanja za srednja poduzeća trajao je do 2015. godine. U 2020. godini poduzeća su ipak ostvarivala dobit, iako je ona doživjela velik pad u odnosu na prethodnu godinu. U 2021. godini, unatoč pandemiji, dobit mikro, malih i srednjih poduzeća udvostručila se u odnosu na prethodnu godinu.

Iako različite vrste kriza, jedna uzrokovana padom financijskog sektora u SAD-u, druga širenjem virusa COVID-19 koje je uzrokovalo stanje pandemije, posljedice na sektor malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj bile su slične. U oba slučaja došlo je do relativnog rasta broja malih i pada broja srednjih poduzeća koje je slijedio rast, odnosno pad ukupnog broja zaposlenih u slučaju srednjih poduzeća. Financijski rezultati bili su nepovoljni kroz dulje razdoblje trajanja recesije nakon krize iz 2008. godine, uz nekoliko godina poslovanja s gubicima. U pandemijskoj 2020. godini, poduzeća ipak nisu poslovala s gubitkom, ali je došlo do osjetnog pada ukupne dobiti ovog sektora gospodarstva. U 2021. godini pokazatelji kao broj poduzeća, broj zaposlenih, financijski rezultati bili su povoljni te ukazuju na brzu prilagodbu ovog sektora na promjene na tržištu.

4.3. Izazovi i prilagodbe malih gospodarstava uzrokovani krizama

Prema prethodno provedenoj analizi kretanja sektora malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, vidljivo je da je ono izrazito podložno ekonomskim šokovima. To i nije iznenađujuće, uzme li se u obzir da malo gospodarstvo obuhvaća preko 99% svih poduzeća u Hrvatskoj i prisutno u mnogobrojnim djelatnostima. Izvor je zaposlenja i temelj razvoja

cjelokupnog gospodarstva. Malo gospodarstvo je zbog veličine poslovnih subjekata koje obuhvaća, skromne razine kapitala i obrtnih sredstava, ranjivo čak i u doba normalnog kretanja gospodarstva. Zbog ovisnosti o određenim djelatnostima, krize koje su pogodile i koje bi u budućnosti mogle pogoditi hrvatsku ekonomiju, najsnažnije posljedice ostavljaju na mala gospodarstva u uslužnom sektoru poput turizma i ugostiteljstva te djelatnostima koja se vežu uz njih (iznajmljivanje privatnog smještaja, OPG-ovi, trgovine, restorani i kafići, prijevoz putnika).

S druge strane, ono je istodobno i najfleksibilniji sektor, a često i izvor inovacija, osobito kada je riječ o razvoju novih ideja za potrebe tržišta. Zbog osjetljivosti na ekonomske šokove, za održivost ovog sektora vrlo je važan doprinos i poduzetnika i države na način koji će potaknuti daljnji razvoj malog gospodarstva.

Jedan od glavnih načina prilagodbe poduzetnika na promjene tržišta je povećanje kompetitivnosti. Vrlo je važno da svi poduzetnici, a pogotovo mladi koji tek ulaze u ovaj svijet ulažu u svoje obrazovanje, žele učiti, shvate da uspjeh neće doći sam od sebe. Tu ulogu igra i država čiji zadatak treba biti poticanje poduzetničke aktivnosti još od ranijih faza obrazovanja, financijsko opismenjavanje građana, obučavanje za uočavanje prilika.

Uz to, bitno je da pojedinci ulažu u svoje kompetencije korištenjem raznih izvora neformalnog učenja, raznih tečajeva, radionica i vode se pristupom cjeloživotnog učenja. Na taj način, mogu se bolje pripremiti za nepovoljne situacije, smirenije i brže reagirati na njih i opstati u razvoju.

Još jedna od važnijih prilagodba poduzetnika u novonastalim uvjetima je brza reakcija na promjene u poslovanju i uvođenje inovacija. Neophodna je brza dijagnoza problema i prijedlozi kako se mogu riješiti na što bezbolniji način. Tako je u vrijeme pandemije došlo većeg stupnja digitalizacije u gospodarstvu. Brojni ugostitelji zbog nemogućnosti rada u objektima, orijentirali su poslovanje na principu dostava preko internetskih platformi. OPG-ovi su također počeli pružati mogućnost prodaje svojih proizvoda putem interneta uz dostavu na kućnu adresu. Poduzeća koja su bila spremna na promjene, nakon nekog vremena potrebnog za prilagodbu ipak su uspjela očuvati svoje poslovanje.

Uz posljedice kriza, prepreke koje se dugi niz godina ističu za razvoj mnogih grana gospodarstva pa tako i sektora malog gospodarstva u Hrvatskoj najčešće su:⁷⁰

- Administracija

⁷⁰ Alpeza, M., Biškupić, N., Eterović, D., ..., Op. cit. str. 48.

- Neučinkovit pravosudni sustav
- Dugotrajan proces registracije vlasništva
- Nedostatak programa za obrazovanje poduzetnika
- Nedovoljno oblika financiranja poduzetničkih pothvata

„Višegodišnja prisutnost istih barijera ukazuje na nedostatak dugoročnih strukturnih reformi potrebnih za unaprjeđenje konkurentnosti gospodarstva“.⁷¹

Uz to, velik je problem i razina korupcije u Hrvatskoj s mnogobrojnim aferama u svim slojevima društva zbog čega u Hrvatskoj i dalje postoji visoka razina nepovjerenja u institucije. Ta činjenica ukazuje kako je za razvoj poduzetništva i kreiranje pozitivne poduzetničke klime potrebno provođenje reformi počevši od najviših razina vlasti.

Neki od problema i izazova sektora malog gospodarstva RH vidljivi su i u normalnom funkcioniranju tržišta, a posebno do izražaja dolaze u vrijeme kriznih situacija. Kao najčešće mogu se istaknuti manjak suradnje i koordinacije između sektora i države pa čak i same države (nedostatak usklađenosti politika ministarstava koje dovodi do oprečnih informacija i usporava rješavanje problema)

Sljedeći je problem složenost zakonskog okvira donošenjem brojnih zakona koji otežavaju odvijanje poduzetničke aktivnosti. Država treba težiti još većem pojednostavljenju zakona, propisa, informiranju građana kako bi stvorila pozitivnu poduzetničku klimu.

Važno je poticanje inovacija malog gospodarstva od strane države. Stimulacije za inovativne proizvode, ulaganje u istraživanje i razvoj, izgradnja profesionalne infrastrukture poput centara za poduzetništvo, inkubatora.

Na državi je da potakne razvoj poduzetničke aktivnosti u svim granama poduzetništva i na svim područjima Hrvatske na način da se pridonese razvoju ženskog poduzetništva, poduzetništva za nacionalne manjine i ulaganju u poslovne aktivnosti u slabo naseljenim područjima.

Što se tiče financijske pomoći malim gospodarstvima, država bi trebala jačati državni fond rizičnog kapitala, za financiranje inovativnih i rastućih malih i srednjih poduzeća i osigurati porezne olakšice za one koji djeluju kao poslovni anđeli.⁷²

Veliki problemi s kojima su se mali poduzetnici susreli za vrijeme pandemije bili su nedostatak likvidnosti, poteškoće u podmirivanju državnih davanja i dugovanja dobavljačima, manjak

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

potražnje za uslugama i proizvodima, visoki troškovi održavanja pogona te borba za očuvanje radnih mjesta.

Uloga države u takvoj situaciji je osigurati mogućnost poreznog stimuliranja u cilju očuvanja sektora i jačanja konkurentnosti malog gospodarstva na nacionalnom i međunarodnom tržištu.

Najistaknutije državne mjere potpore gospodarstvu koje je vlada RH uvela u vrijeme pandemije kako bi olakšala poslovanje poduzeća bile su:⁷³

- otpis poreznih i drugih davanja
- naplata PDV-a po naplati računa
- povoljniji zajmovi i kreditna jamstva za obrtna i druga potrebna sredstva poslovanja
- reprogramiranje ili potpuni moratorij za postojeće kreditne obveze
- mjere za održavanje likvidnosti poslovanja poput beskamatnih kredita turističkom sektoru

Za preživljavanje malih poduzeća u Hrvatskoj u početku pandemije vrlo je značajna bila mjera za očuvanje postojećih radnih mjesta, koliko je to moguće, na način da se osigura isplatu minimalne plaće kroz prva tri mjeseca pandemije.

Jasno je da ne mogu svi subjekti malog gospodarstva preživjeti posljedice koje donosi kriza. Brojni primjeri dosad su pokazali da će bolje proći poduzeća koja su spremnija na bržu prilagodbu poslovanja, koja su fleksibilnija, spremna za digitalizaciju dijelova poslovanja, stvaranje novih proizvoda i usluga, koja, u slučaju potrebe, nemaju problema sa angažiranjem dodatne radne snage, te koja su sklonija inovacijama i ne ovise samo o jednom proizvodu ili usluzi.

Ipak, ne može se spriječiti nestanak sa tržišta nekih poduzeća, prvenstveno onih koji nisu spremni na promjene, onih koji se bave tradicionalnijim djelatnostima poslovanja poput raznih obrta te malih poduzeća s nedostatnim financijskim sredstvima. Velika je volatilnost i poduzeća koja su orijentirana na izvoz proizvoda jer ne ovise samo o sebi već i međunarodnim lancima nabave.

⁷³ Ibid. str. 118.

5. ZAKLJUČAK

Razvijenost gospodarstava ogleda se u stupnju razvijenosti grane poduzetništva u tim zemljama. Temeljne pretpostavke za brži razvoj poduzetništva u Republici Hrvatskoj bile su pravne, financijske, obrazovne, znanstvene, savjetodavne i servisne. Malo gospodarstvo u Hrvatskoj obuhvaća obrte, zadruge, mala i srednja trgovačka društva i sve ostale oblike poduzetničke aktivnosti. Razvoj malog gospodarstva važan je za učinkovitost sustava socijalne sigurnosti, poticanje proizvodnje i izvoza te stvaranje poduzetničke kulture.

Malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj pokretač je cjelokupne ekonomije budući da obuhvaća preko 90% poduzeća, prisutno je u mnogim djelatnostima i generator je radnih mjesta. Zbog svoje veličine, rasprostranjenosti i relativno lakog osnivanja poslovnih subjekata poput malih poduzeća ili obrta, osjetljivo je i u razdoblju normalnog funkcioniranja tržišta, a pogotovo uslijed djelovanja poremećaja poput kriza.

Dvije krize s kojima se svjetsko gospodarstvo suočilo u skorije vrijeme bile su financijska kriza iz 2008. godine i Covid-19 kriza 2019. godine. Financijska kriza je počela je u SAD-u, a ubrzo se osjetila u cijelom svijetu. Posljedice krize bile su teške za sve pogođene zemlje, a ogledale su se u padu BDP-a, rastu stope nezaposlenosti, rastu kamata, velikim zaduživanjima. Covid-19 kriza počela je u Aziji i ubrzo se proširila na ostale kontinente. Širenje novog i nepoznatog virusa uzrokovalo je velik broj restrikcija koje su negativno utjecale na gospodarstva.

Financijska kriza koja je u Republici Hrvatskoj trajala gotovo šest punih godina, najviše je pogodila malo gospodarstvo u početnim godinama. Razlog za to je potpuno nova i nepoznata situacija za koju mnoga poduzeća nisu bila spremna, kasno su reagirala na novonastalo stanje što je rezultiralo smanjenjem udjela malih poduzeća u ukupnom gospodarstvu, gubitkom brojnih radnih mjesta i lošim financijskim rezultatima. Za stanje krize uzrokovane COVID-19 virusom gospodarstvo je bilo malo bolje pripremljeno te se unatoč negativnim rezultatima iz 2020. godini ne očekuje ponavljanje situacije iz prethodne krize i oštri padovi rezultata kroz dulje razdoblje. Ipak, neka poduzeća će trajno nestati, pogotovo ona nespremna za promjene koje dolaze na tržištu.

Uvjet za što brži oporavak gospodarstva, ali i daljnji razvoj i jačanje sektora, uz napore poduzetnika i ulaganje u svoje znanje i vještine je aktivna uloga države. Ona kroz financijske stimulacije, očuvanje radnih mjesta, razvoj obrazovanja i izgradnju poduzetničke infrastrukture te smanjenje prepreka u smislu administracije i birokracije za malo gospodarstvo treba poticati stvaranje pozitivne poduzetničke klime za rad.

Sektor malog gospodarstva će kao i nakon globalne financijske krize imati važnu ulogu u oporavku ekonomije. Zbog svoje fleksibilnosti i snalažljivosti, uz državnu potporu, za mala poduzeća kriza može biti šansa za stvaranje nečeg inovativnog, za unaprjeđenje svojih proizvoda i usluga, za prijeko potrebno digitalizaciju nekih dijelova poslovanja za koja, da nisu primorani, ne bi odlučili. Na taj način potiče konkurentnost i razvoj ovog važnog sektora koje je temelj svakog zdravog svjetskog gospodarstva.

POPIS LITERATURE

1. Alpeza, M., Biškupić, N., Eterović, D., ..., (2021.), *CEPOR - Izvešće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj - 2020*. [e-publikacija], preuzeto 05. srpnja 2022. s <http://www.cepor.hr/wpcontent/uploads/2021/01/Izvjeschttp://www.cepor.hr/wp-content/uploads/2021/01/Izvjesc-2020-HR-web.pdf2020-HR-web.pdf>
2. Anić, V. (1991.), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber
3. Arbačić, V. (2020), *Koronakriza i što Hrvatska može naučiti iz dosadašnjih recesija*, u: Aralica, Z., Arčabić, V., Bačić, K., Jurčić, Lj., *Tradicionalni skup Hrvatskog društva ekonomista u Opatiji* (str. 21-58), Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista
4. Baldwin, R. i Mauro, B. W. D. (2020.), *Economics in the Time of COVID19* [e-publikacija], preuzeto 13. svibnja 2022. s [https://cepr.org/sites/default/files/publication-files/60120-economics in the time of covid 19.pdf](https://cepr.org/sites/default/files/publication-files/60120-economics%20in%20the%20time%20of%20covid%2019.pdf)
5. Beckmann, K. (2020.), *How the Covid-19 crisis changes the our world. Merck : The future transformation.*, preuzeto 25. svibnja 2022. s <https://www.merckgroup.com/en/the-futurehttps://www.merckgroup.com/en/the-future-transformation/howthe-covid-19-crisis-changes-our-world.htmltransformation/howthe-covid-19-crisis-changes-our-world.html>
6. Belitski, M., Guenther, C., Kritikos, A.S, Thurik, R. (2021.), *Economic Effects of the COVID-19 Pandemic on Entrepreneurship* [e-publikacija], preuzeto 25. svibnja 2022. s <https://ftp.iza.org/dp14630.pdf>
7. Blanchard, O. (2011.) *Makroekonomija. 5. izd.*, Zagreb: MATE
8. Carruthers, P. (2020., 20. ožujak), *How Coronavirus can kill small businesses, Harvard Business School*, preuzeto 12. svibnja 2022. s <https://hbswk.hbs.edu/item/how-small-businesses-can-survive-the-coronavirus-outbreak>
9. Državni zavod za statistiku (2021.), *Covid-19 odabrani pokazatelji*, [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s [https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/odabrani pokazatelji.html](https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/odabrani_pokazatelji.html)
10. Eurostat (2021.), *Entrepreneurship indicator programme*, [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-businessstatistics/entrepreneurship>
11. Hirsch, R.D., Peters, M.P., Shepherd, D.A. (2005.), *Entrepreneurship*, McGraw-Hill

12. Hrvatska enciklopedija (b.d.), Kriza, preuzeto 08. lipnja 2022. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17360>
13. Hrvatska gospodarska komora (2021.), *Sektor za industriju* [podatkovni dokument], preuzeto 24. lipnja 2022. s https://digarhiv.gov.hr/arhiva/77/44462/www2.hgk.hr/en/depts/industry/Malo_gospodarstvo_2009.pdf
14. Hrvatska obrtnička komora (2021.), *Obrt i oblici obrta* [podatkovni dokument], preuzeto 24. lipnja 2022. s <https://www.hok.hr/gospodarstvo-i-savjetovanje/registracija-obrta/obrt-i-oblici-obrta>
15. Ivanović V. (2014.), *Pojam krize: konceptualni i metodologijski aspekti*, [e-publikacija], preuzeto 10. lipnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/211341>
16. Jurčić Lj. (2010.), *Financijska kriza i fiskalna politika* [e-publikacija], preuzeto 10. lipnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/85872>
17. Kersan-Škabić, I., & Banković, M. (2008), *Malo gospodarstvo u Hrvatskoj i ulazak u Europsku uniju. Ekonomska misao i praksa* [e-publikacija], preuzeto 17. lipnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/41694>
18. Knežević, D., Has, M. (2018.), *Financiranje malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj i usporedba s Europskom Unijom* [e-publikacija], preuzeto 02. rujna 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/298494>
19. Kolaković, M. (2006.), *Poduzetništvo u ekonomiji znanja*, Zagreb: Sinergija
20. Koronavirus.hr, *Kronologija razvoja epidemije* [podatkovni dokument], preuzeto 15. rujna 2022. s <https://www.koronavirus.hr/cinjenice-o-koronavirusu/kronologija-razvoja-epidemije/59>
21. Kovač, I. (2021.) *Refleksije pandemije COVID-19 i utjecaj na međunarodno poslovanje*, [e-publikacija], preuzeto 13. svibnja 2022. s http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publikacija/eph2001/013_Kovac_I.pdf
22. Kubiszewska, K. (2013.), Economic Crisis in Croatia, *Oeconomia Copernicana*, 4(2), 57–72. preuzeto 12. svibnja 2022. s <https://doi.org/10.12775/OeC.2013.013>
23. Liguori E.W., Pittz T.G., (2020.) Strategies for small business: Surviving and thriving in the era of COVID-19, *Journal of the International Council for Small Business*, 1(2), 106-110. preuzeto 12. svibnja <https://doi.org/10.1080/26437015.2020.1779538>
24. Marić K., Tomer A. (2017.) *Utjecaj financijskih multinacionalnih kompanija na izazivanje svjetske financijske krize 2007.* [e-publikacija], preuzeto 15. rujna 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/282097>

25. McKibbin, W., Stoeckel, A. (2009.), *The Potential Impact of the Global Financial Crisis on World Trade* [e-publikacija], preuzeto 10. lipnja 2022. s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1509201
26. Ministarstvo poduzetništva i obrta (MINPO) (2013.), *Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013. – 2020.* [e-publikacija], preuzeto 01. srpnja 2022. s <https://poduzetnistvo.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Strategy-HR-Final.pdf>
27. OECD (2008.), *The crisis in figures* [podatkovni dokument], preuzeto 16. svibnja 2022. s <https://www.slideshare.net/OECD/the-financial-crisisin-numbers>
28. Osmanagić Bedenik, N. (2007.), *Kontroling: Abeceda poslovnog uspjeha*, 3. promijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga
29. Osmanagić Bedenik, N. (2007.), *Kriza kao šansa: Kroz poslovnu krizu do poslovnog uspjeha*, 2. promijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga
30. Osmanagić Bedenik, N. (2010.), Krizni menadžment: teorija i praksa, u Akrap, A., Cota, B., Čavrak, V., Dumičić, K. ..., *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 8 No. 1, 2010. (str. 102-117), Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
31. Rajsman, M., Petričević, N., Marjanović, V. (2013) Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj. *Ekonomski vjesnik*, 13 (1), preuzeto 26. svibnja 2022. s <https://hrcak.srce.hr/file/159509>
32. Ratten, V., (2020.) Coronavirus (covid-19) and entrepreneurship: changing life and work landscape, *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, 32(5), 503-516. <https://doi.org/10.1080/08276331.2020.1790167>
33. Reinhart C.,M. and Rogoff, K.,S. (2009.), *The Aftermath of Financial Crises NBER WP* [e-publikacija], preuzeto 06. svibnja 2022. s https://www.nber.org/system/files/working_papers/w14656/w14656.pdf
34. Rogić Dumančić L., Bogdan Ž., Raguž Krištić I. (2020.), *Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo* [e-publikacija], preuzeto 30. svibnja 2022. s http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publik...gic_Bogdan_Raguz.pdf
35. Schneider, F. i Kirchgassner G. (2009.) Financial and World economic crisis: What did economists contribute?, *Public Choice*, preuzeto 26. svibnja 2022. s <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11127-009-9479-y.pdf>
36. Statista, *Unemployment rate Croatia* [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s <https://www.statista.com/statistics/350899/unemployment-rate-in-croatia>
37. Swagel P. (2010), *The Cost of the Financial Crisis: The Impact of the September 2008 Economic Collapse* preuzeto 26. svibnja 2022. s

<https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/reports/2010/04/28/the-impact-of-the-september-2008-economic-collapse>

38. Škrtić M., Mikić M. (2011.), *Poduzetništvo*, Zagreb: Sinergija-nakladništvo d.o.o.
39. *The Oxford English Dictionary* (1933.), Oxford: The Clarendon Press
40. Timmons, J.A. (1990.), *New Venture Creation*, Irwin, 3rd ed: Homewood, IL
41. Trading economics, *Croatia Industrial Production* [podatkovni dokument], preuzeto 03. lipnja 2022. s <https://tradingeconomics.com/croatia/industrial-production>
42. Vizek, M., (2021.), Kako je pandemija utjecala na poslovanje poduzetnika u Hrvatskoj?, *Uplift.hr*, preuzeto 26. svibnja 2022. s <https://uplift.hr/inspiracija/kako-je-pandemija-utjecala-na-poslovanje><https://uplift.hr/inspiracija/kako-je-pandemija-utjecala-na-poslovanje-malih-poduzetnika-u-hrvatskoj-prvo-sluzbena-studija-samo-za-uplift-hr>
43. Zimmerer T.W. i Scarborough N.M. (2017.), *Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management*, Prentice Hall, preuzeto 13. svibnja 2022. s <http://www.mim.ac.mw/books/Scarborough's%20Effective%20Small%20Business%20Management,%2010th%20edition.pdf>

POPIS TABLICA

Tablica 1. Rezultati poslovanja malog gospodarstva u RH od 2007. do 2011.godine.....	27
Tablica 2. Struktura zaposlenih u malim poduzećima 2007. – 2011. godine.....	30
Tablica 3. Struktura zaposlenih u srednjim poduzećima 2007. – 2011. godine.....	30
Tablica 4. Rezultati poslovanja malog gospodarstva u RH od 2018. do 2021. godine.....	31
Tablica 5. Struktura zaposlenih u malim poduzećima 2018. – 2021. godine.....	33
Tablica 6. Struktura zaposlenih u srednjim poduzećima 2018. – 2021. godine.....	33
Tablica 7. Podaci o obrtima između 2007. i 2011. godine te 2018. i 2021. godine.....	34

ŽIVOTOPIS

PETAR ŠILJEG

(08.07.1997.)

OBRAZOVANJE

- 2016.- 2022.
Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- 2012.-2016.
VII. Gimnazija, Zagreb

STRANI JEZICI

- Engleski jezik (B2)
- Njemački jezik (B1)
- Španjolski jezik (A2)

DIGITALNE VJEŠTINE

- Microsoft Office (Word, Excel, PowerPoint, Outlook)
- Microsoft Dynamics NAV
- 4D Wand

RADNO ISKUSTVO

Crowe Tax & Accounting d.o.o.

- Pripravnik u računovodstvu
Rujan 2021.-